

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ЕТНОЛОГИЯ“

Любомир Георгиев Кюмюрджиев

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

„ИНДИАНСКИТЕ“ ОРГАНИЗАЦИИ В ЕВРОПА
(Етнографско изследване
върху групи за културно-исторически възстановки)

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

3.1. Социология, антропология и науки за културата
(Етнология на прехода)

Научни ръководители:

ПРОФ. ДНК ВЕСЕЛИН ТЕПАВИЧАРОВ

ДОЦ. Д-Р ИЛИЯ ИЛИЕВ

СОФИЯ
2023

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на заседание на катедра „Етнология“ при Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Дисертационният труд съдържа 224 страници. Състои се от увод, три глави, case study, заключение и библиография.

Материалите за защитата са на разположение на интересуващите се в катедра „Етнология“ на Исторически факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на ..... Г. от ..... Ч.
в зала ..... на Софийски университет „Св. Климент Охридски“.

Състав на научното жури:

Председател: .....

Членове:

1. ....

2. ....

3. ....

4. ....

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ.....	3
УВОД.....	5
Актуалност на темата.....	5
Базисни параметри на проведеното изследване.....	6
Съществуващи изследвания по темата.....	9
Щрихи от профила на европейския индианист.....	11
Индианисти и индианци.....	12
Някои затруднения в процеса на работата ми.....	12
Особености на позицията на инсайдър при изследването на „индианските“ групи.....	13
ПЪРВА ГЛАВА: МНОГОТО ПЪТИЩА КЪМ МИНАЛОТО.....	14
Исторически възстановки, реконструкции, reenactment.....	14
Категории исторически възстановки.....	14
Възникване и развитие на историческите възстановки.....	15
Представяни епохи и култури.....	15
Категории реконструктори.....	16
Възникване на „индианските“ организации.....	16
ВТОРА ГЛАВА: „СВОБОДАТА... ВИНЕТУ“.....	17
Причини за интереса на европейците към американските индианци.....	17
„Благородният дивак“.....	17
„Добър индианец е само мъртвият индианец“.....	17
Катлин и неговите изложби – американецът сред индианците, индианците сред европейците.....	18
Европейци в индианските земи.....	18
Дивият запад поема на изток и стига до Европа.....	18
Американските индианци и европейците през XX век.....	18
Индианските романи.....	19
Deutsche Indianertümelei и новите немски автори на индиански книги.....	19
„Синове на Великата мечка“ и идеите на социализма.....	20
Индианските филми.....	21
Обратно към Америка.....	22
„Новата епоха“ на шаманите и антиуестърна.....	23
„Белите индианци“.....	24
Пленници и роднини.....	25

Завръщането на племената.....	25
ТРЕТА ГЛАВА: ГОРСКИ УМЕНИЯ, БИЗОНОВИ ДНИ И ПАУ-УАУ	26
Кратка история на „индианските“ организации в Европа	26
Насоки и измерения на интереса към американските индианци	28
Членство, организация и йерархия в европейските „индиански“ групи	29
Препоръка от приятел.....	30
Множеството подходи към индианизма	31
На пау-уау като на пау-уау	32
Най-активните са най-авторитетни	33
„... в дух на подкрепа, приятелство и съпричастност“	35
Войната в Украйна и деиндианизацията	35
Представи и критерии за автентичност в европейските „индиански“ организации .	37
Индианските игри в Бакон	38
Оттегляне в Бизоновите дни	39
Чешките лагери и „Индианската седмица“ в Германия.....	39
Мандани от Тауха, шайени от Будапеща и Карпатски индианци.....	40
По старите индиански пътеки – в одежди или в костюм?	41
Променливите и непроменливите измерения на индианизма	41
CASE STUDY: БЪЛГАРСКО ОБЩЕСТВО ПО ИНДИАНИСТИКА „ОРЛОВИЯТ КРЪГ“.....	42
ЗАКЛЮЧЕНИЕ:.....	47
Последните мохикани на Европа	47
Основни изводи.....	48
Научни приноси на дисертацията	51
Благодарности	52
Публикации, свързани с темата на дисертацията:	52
БИБЛИОГРАФИЯ	53
КНИГИ.....	53
МАТЕРИАЛИ В СБОРНИЦИ И СПИСАНИЯ.....	55
ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ.....	56

УВОД

Миналото всякога е привличало човешкото въображение не по-малко от бъдещето. Неговото **преживяване** стои в основата на племенните танци, възкресяващи успешен лов, на спектаклите, с които елините и древните римляни представяли отдавнашни сражения, на пресъздаваните през Средновековието легендарни подвизи, на грандиозните рицарски турнири и фестивали, организирани през XIX век – столетия след историческия залез на рицарството. Тези реконструкции служели не само за забавление или като изява на почит към някогашните герои, но и като мостове към миналото над бездната на времето.

През XX в. културно-историческите възстановки са по-популярно от всякога. Те комбинират старания за повдигане завесата на миналото чрез учене, лични преживявания и добиване на опитности от други времена и култури с възможности за конструиране на алтернативни идентичности – нещо все по-характерно за днешния свят. Те са като огледало, в което съвременният човек търси признание на многообразието на своята същност, на това, което реално е, и на онова, което не е, но дълбоко желае да бъде. Влизайки в тях, той се забавлява, играе, но и се обучава да изследва интересите си в процеса на тяхното реализиране, защото те го характеризират по особено дълбок начин и като че ли са в състояние да му дадат отговор на извечния въпрос „Кой съм аз?“.

Често участниците в историческите възстановки търсят идентичности, които имат връзка с настоящата им принадлежност – влизат в ролята на викинги, защото са шведи, или реконструират римляни, тъй като са европейци, смятащи Древния Рим за културен фундамент на Европа. Съществуването на групи като проучваните от мен европейски „индиански“ дружества обаче не само доказва, че тази логика не е задължителна, но и поставя редица въпроси пред изследователите на феномена културно-исторически реконструкции.

Актуалност на темата

Както бе отбелязано, културно-историческите реконструкции (исторически възстановки, риенектмънт или реенактмент – от англ. **reenactment**, „възстановка“) бележат все по-широко разпространение и развитие по целия свят, включително и в България. Все по-голям е и изследователският интерес към тях. Те са вид драматизации, пресъздаващи аспекти на историческо събитие или период – например битката при Хейстингс (1066) или италианския Ренесанс. Извършват се на доброволен принцип, почти винаги непрофесионално, но с ентузиазъм, съчетан с добри или дори задълбочени познания относно възстановяваната епоха и култура. Обединяват образователна, развлекателна и научно-изследователска дейност. За историческите възстановки Ванеса Агню пише, че съдържат „двойната страст от работата и играта, които обикновено не се припокриват“ (Agnew 2004: 327-339). Поради тези и редица други причини културно-историческите реконструкции представляват интерес за етнологията, социологията, културологията, историята, психологията.

Моята докторска дисертация представя резултатите от етнографското ми изследване върху т.нар. „индиански“ организации в различни европейски страни с акцент върху Българското общество по индианистика „Орловия кръг“ като **case study**. То е съсредоточено върху своеобразен „феномен във феномена“, какъвто се явяват тези групи спрямо останалите организации за културно-исторически възстановки. Между едните и другите съществуват базови прилики, но и редица съществени отлики. По правило античните, средновековни и пресъздаващи други епохи реконструкторски

групи са свързани с миналото и традициите на страната, от която произхождат участниците в тях, от нейния културен ареал или поне от континента, в който тя се намира. Това не се отнася до „индианските“ организации в Европа. В тях членуват хора, които не само нямат коренен американски произход, но мнозина от тях дори не са посещавали Северна Америка. При възприемането на „римски“, „славянски“, „викингски“, „средновековни“ и други такива организации от широката общественост в дадената страна немалка роля играе определена патриотична и/или евроцентрична оценка, която няма как да бъде приложена по отношение на „индианските“ групи. Това обуславя и далеч по-големите възможности за официални изяви на „римските“, „средновековните“ и други споменати по-горе организации: честване на локални исторически годишнини/паметници, антични и средновековни фестивали, „Дни на предците“ и т.н. Извън своите вътрешни мероприятия, участниците в „индианските“ групи рядко имат публични изяви. Обикновено те и не търсят такива, чувствайки се повече или по-малко изолирани заради спецификата на интересите си в социокултурното пространство на своето населено място, държава, нация. Това ги прави по-затворени и оттам – по-трудни за изследване. Тези наблюдения се отнасят не само за България, където е известна само една малобройна и млада спрямо повечето европейски организации група, но и за страни като Чехия, Унгария и Финландия, в които „индианските“ дружества са със значителна членска маса и имат дълга история.

Макар с предимно творческа насоченост, работата ми съдържа и приложен аспект, тъй като темата ѝ е свързана и с дихотомията „външно-вътрешно“ в игровите ситуации, йерархията в изследваните организации и представите за автентичност сред членовете им, както и с други проблеми от сферата на етнологията, социологията, психологията. Тя разглежда значението на „живата история“ като аспект на експерименталната археология, ученето чрез имитация и създаване на материална култура, вградена в социален контекст. Други актуални въпроси, намерили място в моя труд, са реакциите на членовете на „индиански“ групи в страни от Източния блок спрямо опитите за политизиране на интересите и дейността им от страна на официалната власт; промените в тези организации след падането на комунистическите режими през 1989 г. и установяването на активни отношения с „индиански“ организации от „западни“ държави; характерното за „индианските“ дружества „роднинство по дух“, базиращо се на коренни американски традиции, но и на нужда от социокултурна среда от съмишленици; изграждането на общоевропейски „индиански“ мрежи и тежкото изпитание, на което подложи принципите им започналата с нападението на Русия над Украйна война през февруари 2022 г.

Базисни параметри на проведеното изследване

Моята работа се базира на резултати от **етнографско изследване**, проведено в продължителен период от време сред голям брой членове на „индиански“ организации от различни европейски държави. Наред с наблюдението и описанието на преживяването, диалогът между изследвателя (в случая инсайдър) и респондентите също има важна роля за проучването ми. Той представя допълнителни детайли на вътрешния социален живот в изследваните групи от гледна точка на индивидуалното преживяване и личния опит на участниците.

Обект на изследването ми са групи от Великобритания, Германия, Белгия, Чехия, Словакия, Унгария, Полша, Литва, Украйна, България и други европейски страни, чиито членове изучават и реконструират различни аспекти от миналото и традициите на северноамериканските индианци.

Терминологията, която ползвам, има важна роля за осмислянето на самото изследване. Спрял съм се на названията **европейска „индианска“ организация и членове на европейски „индиански“ групи**, макар да си служи и с по-често срещаните се в чуждестранни трудове термини **индианисти и индиански хобисти**. Напоследък названието „индианци“ и производните му се считат за неподходящи от мнозина, главно в Северна Америка. В Канада по правило наричат индианците, инуитите и метисите „първи/изначални нации“ (First Nations), докато в САЩ те са официално назовани „коренни“ или „местни американци“ (Native/Indigenous Americans). Вярвам, че употребата на „индианци“ паралелно с „коренни американци“ в моя текст няма да бъде приета по никакъв начин като пейоративна. Названията „индианец“, „индиански“ и пр. отдавна са придобили широка гражданственост в България, а и българският език е един от малкото, които изразяват разлика между „индианци“ (коренни обитатели на Америка) и „индийци“ (жители на Индия). Предвид, че изследването ми разглежда „индианските“ организации в Европа, би било неясно и подвеждащо, ако в него използвам изрази от рода на „европейски коренни американци“, „чешки местни американски групи“ и „английски клубове на първите канадски нации“.

В антропологията се дава приоритет на самоназванията на общности или етнически групи пред външните дефиниции. Членовете на въпросните европейски организации са възприели като самоназвания **индианисти и „евроиндианци“**, както и **последователи на американските индианци и европейски индиански хобисти**.

Предмет на изследването ми е възникването, развитието и днешното състояние на „индианските“ групи в Европа, които имат сравнително дълга история и са продукт на разнообразни фактори. Особено внимание обръщам на:

- причините за специфичния интерес към коренните американци в Европа, довел и до създаването на „индиански“ групи в различни европейски страни;
- етапи, насоки и измерения на този интерес;
- мотивацията на участниците в „индианските“ групи и промените в нея през различните периоди от съществуването на групите;
- членството, организацията и йерархията в изследваните групи (изграждане на социална среда от съмишленици и взаимоотношенията в нея);
- представите на участниците в „индианските“ групи за автентичност и прилаганите от тях способности за постигането ѝ в съгласие с тези представи;
- вижданията за бъдещето на европейските „индиански“ групи.

Темпоралните рамки на проучването на пръв поглед са доста широки, защото включват събития и личности от епохата на Великите географски открития до наши дни, но реалният фокус на същинското ми изследване върху „индианските“ групи в Европа обхваща периода от началото на ХХ до първите десетилетия на ХХІ в.

Като основна сред **целите** на моята работа определям запознаването на научната общественост със закономерностите, свързани с възникването и развитието на изследваните „индиански“ организации, сходните и дори идентични характеристики, които те демонстрират, както и отликите помежду им и спрямо другите групи за културно-исторически възстановки.

Постигането на **основната цел** минава през **междинни цели** като:

- аналитичен преглед на възникването на „индиански“ сдружения с изследване на механизмите на формиране на първоначалното ядро от ентузиастични и последващото му нарастване чрез включване на нови членове;
- сравнителен анализ между българската индианистка организация, други такива от бивши социалистически страни и „индиански“ организации от Западна Европа;
- изследване на отношението на цитираните сдружения спрямо местните общества (алтернатива на съществуващия ред, ескейпизъм, поощрявано хоби и др.) и влиянието му върху вътрешната динамика на сдруженията;
- изследване на формирането на международни индианистки мрежи: разменни гостувания на индианисти от различни европейски страни, интернационални лагери и пр.

Използваните в работата ми **методи** обхващат аналитичен преглед на съществуващата литература за „индианските“ организации в Европа и по света, структурирани и полуструктурирани интервюта, свободни разговори и включено наблюдение. Последният метод използвах за събиране на емпиричните данни по време на лагери и други мероприятия на български и чуждестранни индианисти. Наред с това проведох 48 интервюта и голям брой неформални разговори с членове на „индиански“ групи от България, Унгария, Полша, Литва, Латвия, Германия, Великобритания и други европейски държави, както и с индианисти и коренни американци от САЩ и Канада.

По отношение на нуждата от критична дистанция разчитах на техника, използвана от поколения български етнографи, етнологзи и фолклористи, изследващи нашето общество – **сравнителните методи**. Паралелите с други индианистки организации присъстват не само в окончателния текст, но бяха застъпени и на всеки етап от изследването – от съставянето на въпросници за интервюта през подготовката и провеждането на включеното наблюдение до организирането на моя предишен опит. Постоянните сравнения с други страни бяха в основата и на авторефлексивните елементи, задължителни не само при провокирани от дългогодишна лична ангажираност и интерес изследвания като моето, но и при всеки антроположки анализ. Положителна роля изиграха и интервютата с представители на други реенакторски групи, реконструиращи елементи на късноантичния Рим, на западноевропейската и балканска средновековна история и култура.

Включените наблюдения, интервютата, разговорите и кореспонденцията бяха осъществени в дълъг период, голяма част от който значително предшества по време зачисляването ми на редовна докторантура към катедра „Етнология“ на Софийския университет (февруари 2020 г.) и началото на работата върху дисертацията ми. Това се обяснява с отдавнашното ми желание да науча възможно най-много както за историята и традиционните култури на самите коренни американци, така и за възникването на дълбокия и многостранен интерес към американските индианци в Европа и неговото развитие, довело до създаването на „индиански“ групи в много европейски страни.

Нужните за изследването ми данни бяха събрани от мен на срещи в Словакия и Унгария (лялото на 2010 г.), при пребиваване в САЩ през юни и юли 2015 г., на летни лагери в България (юли 2014, юли 2017, август 2018, август 2020, август 2021 г., както и някои по-ранни), включително такива с участие на белгийски и руски индианисти, на международни „индиански“ събирания в Чехия (август 2013, август 2016, август 2019

и август 2022 г.), чрез кореспонденция, осъществена главно с помощта на интернет, както и по други начини.

Като **базисна задача** на моето изследване мога да посоча разкриването на вътрешната логика на целите, решенията и действията на европейските индианисти като индивидуалности и като групи. Споменатото по-горе установяване на критична дистанция спрямо обекта на изследване при събирането на емпиричните данни бе за мен перманентна **задача**. Това е класически проблем за всяка „антропология у дома“ (Peirano 1998:105-128). В хода на теренната работа мой постоянен приоритет беше да съчетавам ролята на наблюдател, способен на външен и възможно най-обективен поглед към изследвания материал, с личната ми ангажираност. Самата тя също бе от полза за това изследване. Благодарение на натрупания от мен опит, множеството ми познанства и прякото ми участие в различни индианистки дейности имам достъп до информация, събирането на която би затруднило повечето външни изследователи.

Другите **задачи**, подчинени на поставените в изследването ми цели, очертават посоките, в които то се извършва. Сред тях фигурират:

- издирване на съществуващите до момента научни трудове по темата на моята дисертация и запознаване със съдържанието им;
- установяване на контакт със специалисти по темата от САЩ и някои европейски страни, както и с голям брой европейски индианисти, склонни да бъдат интервюирани във връзка с изследването ми;
- общо проследяване на културно-историческите възстановки като феномен и конкретно на развитието на „индианските“ организации в Европа като „феномен във феномена“;
- извеждане на факторите, определящи корените на индианизма; фази на интереса към американските индианци; по-характерните негови изяви;
- очертаване на приликите и отликите между отделните „индиански“ организации, както и на тези между тях и други групи за културно-исторически реконструкции;
- изследване на индианизма по време на социалистическото управление в съответните държави – образът на „позволената Америка“ и неговите варианти;
- проучване и представяне (като **case study**) на единствената българска (и на Балканите) „индианска“ организация.

Резултатите от поставените задачи стоят в основата на анализите и изводите, предлагани в дисертацията.

Съществуващи изследвания по темата

Възникването и развитието на „индианските“ организации в Европа е разглеждано от малко изследователи. Статията на англичанина Колин Ф. Тайлър

„Индианското хобистко движение в Европа“ (Taylor 1988: 562-569) е класически материал по темата. Авторът ѝ прави преглед на голям брой европейски индианистки организации, уточнява терминологията, дава кратък обзор на типовете групи и анализира самия интерес към индианците сред европейците, като се опитва да изгради и обобщен профил на индианистите. Над половината текст на „Индианското хобистко движение...“ е посветен на групите във Великобритания. Разгледани са и организациите в Германия, Холандия и Швеция, докато тези в Белгия, Франция, Италия, Швейцария, Чехословакия (тогава все още една държава), Полша и Финландия са по-скоро споменати. Тайлър представя само общи сведения за индианистите в СССР и някои интересни подробности – за тези от Унгария. През 1988 г., когато е публикувана статията, дадени европейски „индиански“ дружества все още не съществуват.

Книгата на коренния американски изследовател от народа дакота Филип Дж. Делориа „Игра на индианци“ (Deloria 1998) изследва историческия и съвременен поведенчески модел на хора от САЩ, които нямат индиански произход, но имитират стереотипни образи на индианци. Макар задълбочено и интересно поднесено, изследването на Делориа е насочено към процеси, осъществяващи се в американска среда, затова в него се откриват само отделни паралели с индианизма в Европа.

Интердисциплинарният сборник „Индианците и Европа“ под редакцията на австрийския изследовател Кристиан Ф. Феест (Feest ed. 1999) включва материали относно представите на европейците за индианците в миналото, информация за ранни посещения на коренни американци в Европа, сведения за приноса на европейски пътешественици към етнологията на американските индианци, както и текстове за индианистки организации в Европа. Феест е един от създателите и главен редактор на периодичното издание *European Review of Native American Studies*, излизало между 1987 и 2007 г. В негови броеве са публикувани и материали за възникването и развитието на „индианските“ организации в Унгария (Nagy 1993: 37-42), бившата ГДР (Turski 1993:43-48), Франция (Dubois 1993:27-36), Финландия (Hamalainen 1998:13-18).

Най-детайлното изследване на европейските „индиански“ организации, на което попаднах, е „Измайсторяване на „индианското“ – знания, страст и игра в индианистките реконструкции“ от Петра Т. Калшовен от Университета на Манчестър, Великобритания (Kalshoven 2012). Нейните подходи към темата, теренните ѝ проучвания, различните аспекти на работата ѝ бяха не само интересни, но и много полезни за мен. Калшовен откровено говори и за проблемите на външния изследовател сред индианистите, което ме накара още веднъж да оценя позицията си на инсайдер в моето изследване.

Макар да включва в проучването си индианисти от две бивши социалистически страни, вниманието на Петра Калшовен е насочено основно към „индиански“ групи в Западна Европа (Германия, Нидерландия, Белгия, Франция) и само частично към такива в Централна Европа (Чехия). Същото се забелязва и при англичанката Кристина Уелч (Welch 2013:101-116), американката Тара Браунър (Browner 2011:71-84) и други изследователи на европейския индианизъм. Някои като Хартмут Луц (Lutz 2002:167-184), Петер Болц (Boltz 1999:475-490), Франк Усбек (Usbeck 2015) от Германия и Х. Глен Пени (Penny 2013) от САЩ дори се съсредоточават само върху появата и развитието му в Германия, където този феномен е особено впечатляващо представен.

Извън споменаването на групата от тогавашния Ленинград в прегледа на К. Тайлър и проучванията на Дженифър Р. Рабодзеенко (Rabodzeenko 1995:56-63) и Герман В. Дзибел (САЩ) на някои „индиански“ дружества от бившия СССР, до момента няма изследвания върху този тип организации в Източна Европа. В своята докторска дисертация, защитена в Станфордския университет в САЩ, Дзибел публикува отделни сведения и за Българското общество по индианистика „Орловия кръг“ (Dziebel 2006:13, 24, 41, 136, 146, 289, 494, 549). Освен тези споменавания,

родната „индианска“ организация, макар и многократно разглеждана в журналистически материали, досега не е била обект на научно представяне.

Щрихи от профила на европейския индианист

Моите петдесет респонденти са главно индианисти от България, Великобритания, Германия, Унгария, Полша, Чехия, Словакия, Белгия, Литва, Латвия и други европейски страни. Почти без изключения те пожелаха гражданските им имена да не бъдат споделяни при публикуването на резултатите от изследването ми. Повечето не желаеха да ги цитирам и с техните индиански имена. Много индианисти не искаха да споменавам и техните професии, образование, нито от коя част на дадената страна произхождат. Бях многократно предупреждаван и да не публикувам каквито и да са фотографии от „индиански“ лагери без изричното съгласие на заснетите на тях хора.

Етиката на изследването ми изискваше да спазва тези условия. Нещо повече – тъй като преобладаващото количество индианисти не желаеха имената им да бъдат цитирани, реших, че ще въведа отбелязването само с инициали за **всички** интервюирани. Малцина поискаха да сменя дори буквите на инициалите им. Сведенията за възрастта и пола на всеки от респондентите обаче са напълно реални.

Смятам, че тази частична анонимност на интервюираните не повлия върху актуалността и обективността на изследването ми. Хората разказваха спокойно за възникването на своя интерес към коренните американци, за изживяванията си на лагери и други „индиански“ събития, споделяха свои виждания по редица въпроси, не криеха тревоги и надежди.

Респондентите ми са и от двата пола, но преобладават мъжете. Възрастта им е между 35 и 72 години, като най-много са тези между 40 и 49, следвани от хората между 50 и 59 години. Представителите на тези две възрастови категории са най-дейните „евроиндианци“. По мои наблюдения в европейските „индиански“ дружества хората между 30 и 39 години са сравнително малко, а тези под 29 са още по-малобройни. Това се дължи на намаляващия интерес към индианската тема сред младото поколение европейци, което води и до все по-малък брой нови членове в съответните организации. Индианистите между 60 и 69-годишна възраст са относително многобройни. Това са мъже (по-рядко жени), ползващи се със статут на старейшини, натрупали знания и умения, често служещи за пример на по-младите членове на организацията. Хората над 70-годишна възраст са ветераните сред „евроиндианците“. От тях малцина все още проявяват активност в индианистките дейности.

Сред европейските индианисти има представители на различни професии – лекари, художници, историци, изкуствоведи, лесничей, шофьори на камиони за далечни превози, учители в средни училища и университетски преподаватели, сценични работници в театри... При работещите като лесничей и селскостопански производители е изкушаващо да се потърси връзка между професията им и индианската тема, ала при онези индианисти, които са компютърни специалисти или електроинженери, тази логика избледнява. Все пак представителите на свободните и сезонните професии заемат сравнително голям дял от общия брой на „евроиндианците“. Причините за такъв избор са повече време за индианистките занимания и по-малко обвързаност с офисна среда и бизнес протокол. Има и успели да превърнат индианизма в своя професия. Те изработват достоверни реплики на племенни облекла, оръжия и украси, дори цели шатри типични, които продават на други индианисти, включително и в чужбина. Засега обаче „професионалните индианисти“ са по-скоро изключение.

Трудно е да се изгради портрет на „типичния европейски индианист“. Самите индианисти имат разногласия при определянето на онези дейности и ценности, които

най-ярко характеризират индианизма. Спектърът им е широк: от интерес към старите индиански умения за живот сред природата през церемониални практики до участия в състезателни индиански танци в стила на съвременните индиански фестивали „пау-уау“. При това отделните му компоненти често преливат един в друг.

Индианисти и индианци

За запазването на критична дистанция, а и в други аспекти на моята работа бяха много полезни и контактите ми с коренни американци от САЩ (1995 и 2015 г.) и Канада (1998 г.). Разговарял съм по темата за „евроиндианците“ с представители на няколко племена от Северна Америка. За някои индианци членовете на европейските индианистки организации са „роднини по дух“, а за други – „крадци на култура“. Положителните реакции се базират на задоволство от популярността на коренните американски традиции зад граница, на искрено възхищение от усвоените от европейци традиционни индиански умения и дори на идеята за своеобразно духовно единство между индианци и индианисти. Негативните често имат в основата си реваншистки настроения и трупано поколение наред с недоверие към „белия човек“. На коренните американци прави неприятно впечатление, че много европейци се интересуват от героичното минало на индианските племена, но не и от положението на съвременните им представители. Чест повод за недоволство сред днешните индианци е мнението, че белите индианисти разиграват като театрални представления свещени церемонии или използват точни реплики на регалии, означаващи много в символен план за потомците на някогашните вождове и воители. Отрицателното отношение може да се базира на недоволство от факта, че в своята „игра на индианци“ доста европейци показват по-голям интерес към северноамериканските племенни традиции и често знаят повече за тях, отколкото болшинството млади „индианци по рождение“.

Всяка от тези реакции допринасяше за изследването ми и помагаше за един по-критичен и дистанциран прочит на собственото ми членуване в „индианските“ организации. Затова не отчитам по-негативните индиански становища като реална част от затрудненията, с които се сблъсках по време на работата ми.

Някои затруднения в процеса на работата ми

По време на моите изследвания срещнах проблеми от различен характер. Сред най-специфичните бе промяната в отношението към мен на някои „евроиндианци“, след като обясних, че съм се ангажирал с научно изследване на индианизма в Европа. Това, че самият аз съм член на „индианска“ група, много ми помогна в контактите с повечето индианисти от България и други европейски страни, ала за някои от тях тъкмо този факт се оказа проблем. Очевидно им бе трудно да възприемат идеята за академично проучване на интереси и занимания, които се явяват нещо твърде съкровено за тях, а по презумпция и за мен. Никой от тези хора не изрази директно раздразнение от, съмнение към или несъгласие с предприетото от мен изследване, ала техният пряк или непряк отказ да бъдат интервюирани от мен за своята „индианска“ дейност бе достатъчно ясен знак за споменатата промяна в отношението им. Все пак така постъпиха сравнително малко от индианистите, с които имах предварителна комуникация.

По-сериозен проблем при работата над моята дисертация бяха последиците от пандемията от Covid 19, която връхлетя света в началото на 2020 – първата ми докторантска година. Почти всички предварителни уговорки и планове пропаднаха с идването на пандемията. Изолацията и пълната невъзможност да се пътува ме принудиха да разчитам изцяло на електронна кореспонденция, която демотивира някои

от респондентите ми. Атмосферата на неизвестност и опасения, общата дезориентация и минорна емоционална настройка допълнително затрудниха проучванията ми.

Войната в Украйна, избухнала в края на февруари 2022 г., също имаше и продължава да има негативни влияния върху мен като личност и като изследовател. Освен, че ме засегна пряко (в Киев живееше със семейството си моят брат; наложи им се да се евакуират оттам, което доведе до редица рискове и затруднения), войната стана причина за прекратяване на отношенията ми с някои руски индианисти, които приеха негативно антивоенната ми позиция, както и за изгубване на връзката ми с мобилизирани, евакуирани или спрели да пишат по други причини украински последователи на северноамериканските индианци. От друга страна в изследването ми се отвори още един аспект – колкото нежелан в емоционален, толкова и уникален в професионален план. Отдаде ми се възможност да проуча промените, настъпили в индианистите от воюващите страни: както като отношение спрямо „другите“, „враговете“ (много от които – довчерашни съмишленици, съратници, приятели), така и към индианистките идеи, към съвременния свят, към самите себе си. Тези наблюдения се разпростряха и върху последователи на американските индианци от други европейски държави, по-пряко или по-косвено засегнати от войната.

Особености на позицията на инсайдр при изследването на „индианските“ групи

Заниманията на много европейски индианисти с коренните американски традиции са свързани с духовните учения и практики на различни северноамерикански племена. Това оказва влияние и върху ценностите, житейската философия, мирогледа на членовете на „индианските“ организации на Стария континент. Самият индианизъм често е обвързан със специфични виждания относно природата, технологиите, миналото, настоящето, свободата, човешките отношения и т.н. Подобни особености със сигурност има и при останалите групи за културно-исторически възстановки, ала наблюденията ми показват, че в „индианските“ организации споменатите нагласи (и други от същия смислов порядък) са особено характерни. Нерядко тази специфика задълбочава усещането за „другост/различност“ в членовете на въпросните дружества спрямо „външния свят“. Същите нагласи задълбочават и чувството за взаимност, „роднинство по дух“ (което по-нататък в моята работа разглеждам в детайли) между самите индианисти – особено в дадената група, но и по отношение на съмишленици от други „индиански“ организации. Ето защо в тези дружества обикновено се наблюдава ярко изявена колективна идентичност, базираща се на споделени ценности и солидарност. В много от тях това води до своеобразна самодостатъчност – социализацията на повечето хора в групата е дотолкова удовлетворяваща, че необходимостта от общуване/споделяне относно самата група и нейните интереси, разбираня и занимания с представители на „външния свят“ значително намалява.

Ролята на инсайдр в предприетото от мен проучване действително ми донесе големи позитиви – но и специфични затруднения. Част от тях бяха следствие от реакциите на близки за мен хора, когато научиха за намеренията ми да изследвам „европейските“ индиански групи и да напиша дисертация на базата на тези проучвания. Всеки изследовател е и човек – личност със свои вътрешни притеснения, колебания. Когато се сблъсках с нежеланието на някои от моите приятели и познати индианисти да ми съдействат, в мен отново изплуваха въпроси, които си бях задавал и преди. Мога ли да разказвам официално за неща, които са съкровени за повечето индианисти (каквото съм и аз самият)? Имам ли право да анализирам „на всеослушание“ разбиранята на своите съмишленици? Редно ли е да търся обобщения за живото,

многообразно явление европейски индианизъм, които да превръщам в малко или повече схематични изводи?

За преодоляването на тези колебания спомогна фактът, че интересът ми към „индианските“ групи в Европа е действително отдавнашен и дълбок. Освен това наистина смятам, че изследванията по тази тема са не само интригуващи, но и полезни както за научната общественост, така и за самите „евроиндианци“. Същевременно осъзнах, че мога да си позволя да не „задълбавам“ прекалено в отделни теми – като например религиозните убеждения на респондентите ми (освен ако те самите не пожелаят да говорят за тях), церемониалния живот на групите и т.н., – без това да повлияе на обхвата и достоверността на моето изследване.

В крайна сметка успех не просто да заглуша колебанията си, а да ги отхвърля осъзнато. Това бе за мен своеобразен катарзис, през който преминах успешно и благодарение на подкрепата на болшинството мои познати и приятели индианисти, които повярваха в идеята ми, в нейната ценност и във възможностите ми да я осъществя.

ПЪРВА ГЛАВА: МНОГОТО ПЪТИЩА КЪМ МИНАЛОТО

Исторически възстановки, реконструкции, reenactment

Понеже европейските „индиански“ групи се приемат от почти всички изследователи като организации за културно-исторически реконструкции, няма как да се говори за тях, без да се разгледа като цяло феноменът на историческите възстановки. В **Първа глава** на моята работа анализирам все по-широкото разпространение на този феномен в света и у нас, както и разширяващия се изследователски интерес към него, базирайки се на трудове на чуждестранни (Ванеса Агню, Робърт Л. Хадън, Джонатан Ламб, Петра Калшовен и др.), и български учени (Евгения Троева, Ивайло Дичев, Светла Казаларска, Венета Янкова, Светлана Великова, Тома Томов, Иво Страхилов, Анна Алексиева, Илия Вълев). Трудовете на тези и други автори, свързани с темата за историческите възстановки, са надлежно цитирани в цялостния текст на дисертационната ми работа.

Категории исторически възстановки

Историческите възстановки са комплекс от разнообразни дейности, които най-общо може да бъдат сведени до три категории:

- същински реконструкции, при които се пресъздават предмети, облекла, сечива, оръжия и технологии от миналото, провеждат се бойни демонстрации и пр.;
- пресъздаване на значими исторически моменти – конкретни, точно фиксирани като развой и резултат битки, коронации, династични бракове и др.;
- Living history („жива история“) – опит да се живее известно време максимално близо до конкретни културно-исторически условия чрез усвояването на тогавашни умения и рутинни действия. Тази категория е предпочитана от „индианските“ организации в Европа.

Стремежът към изработването и ползването на възможно най-коректни в културно-исторически план реплики неизбежно е свързан със задълбочени проучвания у поне част от реенакторите. Те превръщат ангажирано самите себе си в инструмент за

изследване на миналото, нерядко на базата на систематизирани знания и дори на собствени разработки. Ето защо заниманията на някои реенактори и групи силно се доближават до „експерименталната“ или „имитативна археология“.

Възникване и развитие на историческите възстановки

Самите исторически възстановки имат дълга история. През Античността в елинските полиси и Древния Рим под формата на обществени спектакли се представят важни битки от миналото. Още по-впечатляващи са реконструкциите на легендарни сюжети през Средновековието, тези на известни сражения през XVII в. и XVIII в., както и грандиозните рицарски турнири през XIX и XX в. От началото на XX в. датират мащабни реконструкции на отбраната на Севастопол, Бородинската битка, превземането на Зимния дворец в Петербург и др. През 60-те години на XX в. започват редовните възстановки на известни сражения от Американската гражданска война. В наши дни огромно количество хора от различни страни по целия свят се превъплъщават в римски легионери, келтски воители, викинги, саксонци, средновековни рицари, мускетари, придворни дами, японски самураи, северноамерикански индианци, войници от Първата световна война и т.н.

Появата на историческите възстановки в България е свързана с организиране на „средновековни битки“ при крепостта Маркели и Пернишката крепост през 60-те и 70-те години на XX в. По-нататъшен тласък на такива инициативи дават снимките на исторически филми с многобройна масовка като „Хан Аспарух“ на Людмил Стайков (1981), „Денят на владетелите“ на Владислав Икономов (1986) и др. Първата родна организация, чиято дейност може да се определи като реенактмент, е Българското общество по индианистика „Орловият кръг“ (1990). По-късно са учредени Национално дружество „Традиция“ (1991), Българско келтско общество „Дъбова порта“ (1998), Прабългарска школа за оцеляване „Багатур“ (2000), Средновековно общество MODVS VIVENDI (2002), Сдружение за средновековни възстановки „Чигот“ (2004), Сдружение за антични реконструкции Mos Maiorum Ulpiae Serdicae (2016) и др.

Представяни епохи и култури

Опитите за систематизация на историческите възстановки показват, че най-популярни сред реконструкторите са следните периоди:

- **Античност** – с историческите граници на реконструкциите приблизително от VIII в. пр. Хр. до около V в.
- **Тъмни векове** – приблизително от падането на Западната Римска империя (476 г.) до края на VIII в. В реконструкциите на Тъмните векове често са включвани и „Викингските времена“ (VIII – X в.).
- **Средновековие** – има се предвид преди всичко европейското Средновековие с исторически рамки XI – XV в.
- **Ренесанс** – с исторически граници XV – средата на XVII, „удължаван“ от някои реенактори до началото на XVIII в.
- **Реконструкции на периоди и събития от Новата история** (XVIII – XX в.) – от Седемгодишната война (1756 – 1763) до края на Втората световна война (1945).

Тук влизат и Американската революция (1775 – 1784), времената на търговията с кожи от ранната история на САЩ, както и дейността на онези реконструкторски групи, които пресъздават традиционния живот на северноамериканските индиански племена. От същия период са и възстановките на Американската гражданска война (1861 – 1865) – едни от най-масовите в света.

Значително по-малък брой реенактори са се посветили на пресъздаване на военни конфликти от **модерната епоха**.

През последните десетилетия си пробиват път и някои нови форми на **ролеви игри**, провеждани в подбрана обстановка при спазване на определени правила и с употребата на специфични облекла, аксесоари, оръжия и пр. Такива са ЛАРП (от английското **Live Action Role Playing**) и Косплей (от англ. *Costume Play*). На този етап „класическите“ реенактори не ги признават за исторически реконструкции.

Категории реконструктори

Отдадеността на отделния реконструктор и конкретната група спрямо историческите възстановки е основен критерий в една категоризация, която се налага през 80-те години на ХХ век в САЩ. Тя определя тези, които отделят сравнително малко усилия, време и пари за нивото на автентичност в своите възстановки, като *Faqs* (значенията на термина са само предполагаеми). „Мейнстрийм“ реенакторите са най-многобройната категория. Те полагат усилия да изглеждат автентично – но пред публика. Готови са да си позволят всякакви неавтентични улеснения, стига да не бъдат забелязани от околните. Целта на „твърдите“ (още „прогресивни“) реенактори е да се потопят възможно най-дълбоко в реконструирания епоха и култура. Те търсят преживяване чрез пресъздаване, опитвайки се да живеят за известно време така, както са живели хората от дадения период. „Прогресивните“ реенактори не се интересуват толкова какво ще покажат пред публика, колкото как да „влязат“ и да „останат“ най-цялостно в пресъздаването от тях време. Повечето европейски индианисти попадат в тази категория.

Възникване на „индианските“ организации

Някои от европейските „индиански“ организации са създадени в самото начало на миналото столетие, други – през 30-те, 50-те и 60-те години. Голям брой се появяват през последните три десетилетия на ХХ в. Нямам информация за такива групи, формирани през ХХI в.

Резонно, първите „индиански“ дружества възникват на индианска територия – в Северна Америка. Още през 1843 г. „бащата на американската антропология“ Луис Хенри Морган (1818 – 1881) става основател на организация, известна под името „Велик орден на ирокезите“. Преките предшественици на днешните европейски „индиански“ организации също възникват в Америка в началото на ХХ в. Те са вдъхновени от писатели и общественици като Ърнест Томпсън Ситън (1860 – 1946) и Джулиън Х. Салъмън (1896 – 1987), които смятат, че познанията за животните, растенията и птиците, обучението за живот сред природата и традиционните ценности на коренните американци са благоприятни фактори за здравословното развитие и правилното възпитание на подрастващите. С цел практическото приложение на тези идеи се учредяват организации като „Лига на горските умения“. Нейни клонове се създават и в Европа. Ситън и Салъмън издават книги с красноречиви заглавия: „Как да

играем на индианци“ (Seton 1903), „Как да си направим истинско индианско типично“ (Seton 1903), „Книга на индианските умения и знания“ (Salomon 1928) и много други.

ВТОРА ГЛАВА: „СВОБОДАТА... ВИНЕТУ“

Причини за интереса на европейците към американските индианци

Главата разглежда причините, поради които „индианските“ организации са най-многобройни в Европа. Появата и развитието на тези групи са свързани със значими социокултурни и политически явления в европейската история, които представям и анализирам.

Първите европейски мореплаватели, достигнали Новия свят, са поразени от коренните му жители. Те не приличат на никой от познатите до момента народи и племена, не са описани и в Библията. Христофор Колумб се възхищава от добросъсърдечия и щедростта на местните жители (Черни 1972:51), ала при второто си плаване към Новия свят (1493 г.) качва на корабите си въоръжени до зъби рицари и обучени за лов на хора кучета. Това е началото на 500-годишен конфликт, един от най-кървавите и трагични в историята на човечеството. С времето той добива и символичното измерение на противопоставяне между морално западащата цивилизация на белия човек и запазилите изначалното благородство на човешкия род „деца на природата“ от Новия свят.

„Благородният дивак“

От началото на колонизирането на Америка жителите на Стария свят се интересуват, а често и възхищават от обитателите на Новия. Италианският историк от XVI в. П. М. д'Ангериа твърди, че индианците живеят „скромно и невинно“, но и свободно, с което очевидно противопоставя Америка и нейните обитатели на Европа и европейците (d'Angheria 1530). В „За канибалите“ френският философ Мишел дьо Монтен заявява, че ритуалът на бразилските индианци да изяждат мъртвите си врагове е по-малко варварски и нецивилизован от европейската практика да се изгарят живи несъгласните с официалната религиозна доктрина (Монтен 1979:302-307). През XVI и XVII в. презокеанският „благороден дивак“ с неговия живот в лоното на природата е възприеман като антитеза на религиозните гонения и тежките последици от непрестанните войни в Европа. Това е и епохата на абсолютизма, в която свободата на американските пространства се превръща в една почти митологична жажда за голям брой европейци: философи и авантюристи, аристократи и хора от широките маси. За тях „благородният дивак“ е преди всичко **свободен** човек – естествен, подчиняващ се само на природните закони.

„Добър индианец е само мъртвият индианец“

Романтичните представи на европейците за индианците не характеризират отношението на болшинството бели заселници в Америка към коренните ѝ жители. Борбата за колониално надмощие между европейските държави и непрекъснатото преместване на „индианската граница“ на запад унищожават цели племена и прогонват десетки други от земите им. Територията на Новия свят се превръща в бойно поле, където индианците са преди всичко смъртни врагове. Племената са изтласквани, избивани, а земите им са усвоявани от колонизаторите. Така се ражда девизът, приписван на американския генерал Ф. Шеридан: „Добър индианец е само мъртвият индианец.“ (Браун 1989:186-187). В епохата на войните на САЩ срещу свободните

индиански племена на света стават известни имената на индиански герои като Текумсе, Седящия Бик, Джеронимо; раждат се легенди, които вълнуват цели поколения.

Катлин и неговите изложби – американецът сред индианците, индианците сред европейците

Гастролите на индианските трупи на американския пътешественик и художник Джордж Катлин (1796 – 1872) в Европа, неговите портрети на индианци от племената, сред които живее осем години, изложени сред автентични индиански предмети, разказите му за племенните обичаи – всичко това генерира дълбок, траен интерес у европейците към коренните американци. В допълнение към сравнително подробното проследяване на дейността на Катлин и отраженията ѝ върху тогавашната европейска общественост, разглеждам и значимите за моята тема пътешествия на европейски изследователи в Северна Америка.

Европейци в индианските земи

Такива са английският ботаник Джон Брадбъри (1768 – 1823), немският пътешественик, художник и писател Хайнрих Балдуин Мьолхаузен (1825 – 1905), английският колекционер Уилям Хенри Блекмор (1827 – 1878) и др. Предприетата през 1832 г. северноамериканска експедиция от немския учен Александер Ф. Максимилиан (1782 – 1867), принц на пруското княжество Нойвайд, и швейцарския художник Карл Бодмер (1809 – 1893) има огромно значение за популяризирането на коренните американци в Европа, сравнимо само с ефекта от изложбите и представленията на Катлин. Принцът и художникът изминават хиляди километри до западната част на днешния американски щат Монтана, срещайки се с представители на над 20 индиански племена. „Пътешествия във вътрешността на Северна Америка от 1832 до 1834 година“ с текст на Максимилиан и илюстрации от Бодмер е публикувана многократно на няколко европейски езика (Prince of Wied & Bodmer, 2001).

Дивият запад поема на изток и стига до Европа

Изключително голяма роля за разпространяването на интереса към американските индианци в Европа изиграва шоуто „Дивия запад“ на бившия скаут на американската армия и ловец на бизони Уилям Ф. Коуди (1846 – 1917), по-известен като Бъфало Бил. Гастролите на неговия внушителен пътуващ спектакъл започват в САЩ, но няколко години по-късно „Дивият запад“ изнася представления във Великобритания, Франция, Италия, Испания, Германия, Австро-Унгария, Белгия и други европейски страни. Противоречивата, но и харизматична личност, Коуди действително успява да вдъхне нов живот на една отминала епоха, да представи пред света – и особено в Европа – легендата за Дивия запад на Америка в пълния ѝ блясък. А най-интересната и аплодирана от европейската публика част от тази легенда, наред със самия Бъфало Бил, е представена от участващите в шоуто американски индианци.

Американските индианци и европейците през XX век

След края на индианските войни и завладяването на американския Запад интересът на европейците към индианците не само не изчезва, но и се засилва. Като своите предшественици от епохата на Просвещението, много жители на Европа търсят

в някогашния живот на коренните американци доказателства за съществуването на своеобразен „златен век“ в историята, на изключителни човешки качества на „червената раса“. С изчезването на последните неизследвани територии от картата на света и надеждите за настъпване на „нова епоха“, индианците все повече са идеализирани от европейски философи и поети. Индиански изказвания, обичаи и действия нерядко са представяни извън реалния им исторически и културен контекст, а традициите им са анализирани в светлината на социални, етични и религиозни очаквания от страна на европейците. Противопоставянето на индианските племена на бялата експанзия е разглеждано като мъченически подвиг, като духовен отпор на обречена, но горда и благородна раса – пазител на изконни човешки добродетели, бранеща земите си и своя начин на живот, възвишения си мироглед, съзвучен с една всемирна духовност. Самите европейци не се възприемат като част от споменатата бяла експанзия, отнела племенните територии и свободата на коренните американци. Характерното за романите на популярния немски писател Карл Май противопоставяне „европейци – американци“ като отношение спрямо индианците се наблюдава и до днес в реакциите на индианистите и други жители на Стария континент.

Индианските романи

Художествената литература е сред най-мощните фактори за популяризирането на американските индианци в Европа – дори в по-голяма степен от документалните творби на пътешественици и изследователи. За родоначалник на „индианските“ романи е считан американският писател Джеймс Фенимор Купър. Те обаче се превръщат в любимо четиво за милиони хора в Европа и по света най-вече благодарение на европейски автори: като шотландеца Т. Майн Рид (1818 – 1883), французина Гюстав Емар (1818 – 1883), донякъде и италианеца Емилио Салгари (1862 – 1911). Много силно повлияват върху европейския интерес към коренните американци няколко немски автори, сред които изпъкват Фридрих Герстекер (1816 – 1872) и особено Карл Май (1842 – 1912). В работата си анализирам по-детайлно творчеството на Май, защото то играе изключително важна роля не само за европейския интерес към коренните американци, но и конкретно за възникването на някои „индиански“ групи в Германия, Унгария, Чехия. Макар динамични и разпалващи любопитството на читателя, сюжетите на романите на Карл Май често са далече от реалната история на американските индианци, а описанията на племенните традиции в тях още повече се разминават с действителността. Те изиграват двойствена роля – създават дълбоко положително отношение към коренните американци у европейския читател, но и внасят в представите му за тях редица трайни заблуди.

Същото в една или друга степен важи и за творбите на почти всички други европейски писатели. В тях приключенският сюжет доминира над историческата истина, а културната автентичност е повече или по-малко заменена от утвърдили се с времето, но шаблонни представи. Те намират отражения главно в масовата европейска култура, но оказват влияние и върху някои „индиански“ групи, както и върху книгите на по-късни писатели като поляка Станислав Суплатович, творил под псевдонима Сат-Ок през втората половина на XX в.

Deutsche Indianertümelei и новите немски автори на индиански книги

Според немския изследовател Хартмут Луц популярността на творчеството на Карл Май (чиито положителни герои твърде често са от немски произход) е главната причина за огромния интерес към северноамериканските индианци в германската

популярна култура (Lutz 2020:12). През 1985 г. Луц въвежда като название на този феномен термина Deutsche Indianertümelei – „Немски индиански ентузиазъм“, известен в англоезичния свят като Indianthusiasm.

Причините Германия да се превърне в „най-индианската“ европейска държава са обект на редица изследвания (Calloway, Gemünden, Zantor 2002 и др.). Впечатляващият афинитет на германците към американските индианци (или към собствените им представи за тях) произтича от немските идеи за племенен дух, копнеж по свобода и усещане за „споделена съдба“ с коренните американци (Penny 2013:16,23,179). Значение има и фактът, че Германия не е типична колониална държава. Немците не участват пряко в процеса на колонизиране на коренни народи, което е още една причина за склонността им към известна идеализация на тези народи.

През втората половина на ХХ в. излизат „индиански“ книги на нови немски писатели, отличаващи се със значително по-голяма историческа и културна достоверност. Типичен пример е „Синята Птица“ на Анна Юрген (1899 – 1989). Най-силно влияние върху задълбочаването на интереса към коренните американци в Германия и Европа – и върху създаването и развитието на „индиански“ групи – имат томовете на „Синовете на Великата мечка“ (Велскопф-Хенрих 1963,1964,1969).

„Синовете на Великата мечка“ и идеите на социализма

Авторката на трилогията Лизелоте Велскопф-Хенрих (1901 – 1979) печели своята публика с изборите, които героите ѝ правят и отстояват. От самотни, горди воители, бранещи личното си достойнство, те израстват в борци за благородна, високохуманна кауза, търсят изход в безнадеждни ситуации – и то вече не само за себе си, но и за народа си, дори за коренните жители на Северна Америка въобще. Тези общочовешки идеали и добродетели придобиват специфична обогатеност в условията на наложилия се в Източна Германия социализъм. Неслучайно томовете на „Синовете на Великата мечка“ се радват на най-голям успех в социалистическите страни. Читателите ги харесват, защото са нещо различно от лансираните от комунистическата пропаганда книги. Освен това произведенията на Велскопф-Хенрих стъпват върху отъпканата пътека на специфичния интерес към северноамериканските индианци, прокарана от по-ранни европейски писатели, бидейки обаче много по-достоверни от техните творби.

След създаването на Източния блок в Европа критиката срещу колониализма, съдържаща се в „индианските романи“, лесно се съчетава с антиимпериалистически послания. Ето защо властите в ГДР, Полша и други социалистически държави не спират издаването на старите книги на индианска тематика и насърчават създаването на нови. Наред с това образът на свободния индианец се оказва дълбоко привлекателен за гражданите на едно тоталитарно общество, изобилстващо с ограничения. Така се стига до популярна литература, която има какво да предложи и на читатели, и на официални власти. „Синовете на Великата мечка“ на Велскопф-Хенрих и „Земята на Солените скали“ на поляка Станислав Суплатович (Сат-Ок 1964,1972) се превръщат в социалистически бестселъри – а също и в мощна мотивация за създаването на „индиански“ групи в ГДР, Полша и СССР. Често тези групи добиват статут на организации за „солидарност с индианския народ“ и „противопоставяне на американския империализъм“. Това снижава принципната подозрителност на социалистическата власт към сдружения, които не са част от партийната ѝ система. Някои индиански политически активисти посещават ГДР и СССР, където се срещат и с представители на тамошни „индиански“ организации. Това създават у младите

европейци усещане, че могат да окажат реална помощ в борбите на коренните американци за граждански права.

Източногерманският модел за представяне на американските индианци в литературата се харесва в социалистическите страни, ала той е още по-успешен в областта на тамошното кино. „Индианските“ филми на ДЕФА са гледани в държавите от Източния блок много повече от американските уестърни и дори от западноевропейските екранизации по романите на Карл Май. Заедно с романите, те способстват за появата на сдружения на „последователите на индианците“ както в самата Източна Германия, така и в Русия, Литва, Полша, Украйна, България...

Индианските филми

С развитието на кинематографията се появяват и първите филми, свързани с коренните американци. Част от тях са екранизации на някои от разгледаните по-горе „индиански“ романи. Други представят оригинални истории, създадени от сценаристи и режисьори специално за големия екран. Интересен факт е, че първият филм от жанра „уестърн“, към който мнозина причисляват и индианските филми, не е реализиран в Америка, а в Европа: това е късометражният „Похитена от индианците“, заснет в Англия през 1899 г. Разбира се, реализираните през следващите десетилетия (и до наши дни) многобройни американски филми за някогашния индиански живот оказват силно влияние върху интересуващите се от коренните американски традиции и минало европейци и особено върху членовете на европейските „индиански“ организации. В това отношение обаче – поне в даден период от време – европейското кино почти не отстъпва на американското.

Романи на Карл Май са екранизирани в Германия още през 1920 и 1936 г., но филмите по негови творби, които остават в историята на европейското „индианско“ кино, са реализирани в периода 1962 – 1968 г. Те добиват голяма популярност в цяла Европа. Фотографиите от 60-те години показват влиянието на тези екранизации върху представите на участниците в немски „индиански“ лагери. През 1969 – 1970 г. са реализирани и четири немско-френско-румънски копродукции с по-нисък бюджет, условно базирани на романи на Дж. Ф. Купър. Прави впечатление, че и по-касовите, и по-скромните европейски „индиански“ филми са осезаемо различни спрямо почти всички излезли дотогава „класически“ американски уестърни. Те издигат индианците като положителни герои в драмата на завладяването на Америка десетилетия преди появата на „Танцуващият с вълци“ на американското трио Кевин Костнър, Майкъл Блейк и Джим Уилсън, спечелил седем награди „Оскар“ през 1991 г.

Това важи особено много за т.нар. „червени уестърни“ на социалистическото европейско кино. Между 1966 и 1983 г. източногерманското киностудио ДЕФА произвежда дванадесет „индиански“ филми със станалия популярен благодарение на тях югославски актьор Гойко Митич в главните роли – и един без него. В много отношения те са антипод на американските уестърни, а донякъде и на филмите по романите на Карл Май, защото главните герои в тях са индианците. „Червените уестърни“ са насочени към заклеяването на безчовечното отношение на САЩ и колониалните в миналото европейски държави към американските индианци. Историческата им достоверност е по-висока от тази на филмите по романите на Карл Май, макар че реалистичното представяне на индианските култури е постигнато само донякъде в тях. ДЕФА-продукциите ангажират емоционално зрителите, като ярко акцентират върху алчността и несправедливостта на белите завоеватели, противопоставяйки ги на стоицизма, храбростта и благородството на индианците – жертви на безпощадния исторически конфликт в Новия свят. Ефектът им върху

„индианските“ организации в тогавашните социалистически страни е много силен. Звездата от тези филми Гойко Митич се среща и разговоря с младежи от Източна Германия и Съветския съюз, става почетен член на такива групи.

За много от зрителите им тези кинотворби добиват и друго значение. Макар социалистическата пропаганда да разчита на политическата обаятелност на „индианските“ филми на ДЕФА, те възпитават огромен брой млади хора не само в обич и уважение към коренните жители на Америка, но и в свободолобие, в готовност за отстояване на собствените разбирания и ценности, подтикват ги към търсене на алтернативи на живота в тоталитарното общество.

В създадените от европейските книги и филми представи за индианските традиции и минало се преплитат романтични идеи, жажда по екзотика, но и по свобода (особено в страните от тогавашния социалистически лагер), политически внушения, надежди за възраждане на общочовешки ценности, стремеж към приключения, към природосъобразен начин на живот и т.н. Тази амалгама има своите допирни точки с действителната история и автентичните култури на племената от Северна Америка, но до голяма степен изгражда една „паралелна реалност“, отразяваща най-вече мечтите, желанията и разбиранията на европейската публика.

Анализът на интервютата и разговорите, проведени с различни индианисти относно популярните в социалистическите страни романи и филми за историята и борбите на коренните американци, показва, че те, наред с другото, предлагат един своеобразен образ на „позволения Запад“. Тези творби създават атмосфера на волност, на свобода; те пренасят читателите и зрителите си далече от задушливата тоталитарна реалност. Същевременно това е идеологически приемлива свобода, защото тя се противопоставя на застрашаващия я империализъм. Индианска Америка е всъщност незабранената Америка, която социалистическият човек може да одобрява и дори да имитира, без това да го прави дисидент.

Обратно към Америка

Европейският интерес към индианците е неминуемо свързан със северноамериканския континент. Още през 60-те и 70-те години на миналия век интересуващи се от коренните американски обичаи, вярвания, минало и настояще жители на западноевропейски държави посещават САЩ и Канада в търсене на автентична информация. Натрупаните в Америка впечатления карат мнозина „евроиндианци“ да загърбят романите на Карл Май и да обърнат сериозно внимание на богатите индиански колекции в музеите, да се вгледат в изявите на запазените племенни традиции. Това оказва благотворно влияние върху автентичното реконструиране на индианската материална култура в много „евроиндиански“ групи. Литературата и киноизкуството отново изпъкват сред основните фактори за по-дълбоко вникване в историческата съдба на коренните американци и в духовните измерения на техните традиции – ала това вече не са европейски книги и филми.

През 1970 г. излиза творбата на американския историк и писател Ди Браун „Погребете сърцето ми в Ундид Ний“ (Браун 1989) – сплав от документална литература, художествени похвати и ярки социални послания. Тя бързо се превръща в бестселър в САЩ, където претърпява няколко издания. Преведена на 17 езика, книгата на Браун продължава да се купува и чете и до днес. Тя е високо оценявана от много европейски индианисти и отдавна се е превърнала в една от „библиите“ на индианизма.

Около 40 години преди „Погребете сърцето ми...“ в САЩ излиза друга „индианска библия“. Тя се ражда от разказите на духовен водач от племето лакота, роден и израснал в последните свободни години на индианския живот, записани от

американския поет, писател, любител историк и етнограф Джон Г. Нейхард (1881 – 1973). След първото ѝ публикуване през 1932, „Говори Черният Елен“ (Нейхард 1995) е преиздавана многократно. През 60-те и 70-те години е преведена на френски, немски, испански, италиански, нидерландски, шведски, чешки, полски, унгарски, а по-късно – и на руски, литовски и български език. Нейни почитатели са Карл Густав Юнг, философът Фритьоф Шуон и други известни европейци. Много от членове на „индиански“ организации в Германия, Франция, Великобритания, България, Русия и т.н. търсят в посланията на Черния Елен (1863 – 1950) не само автентични сведения за историята и някогашния бит на лакота, но и духовни напътствия за самите себе си. Ето защо книгата за живота на Черния Елен се възприема от повечето „последователи на индианците“ в Европа като откровение.

„Новата епоха“ на шаманите и антиуестърна

През 60-те, 70-те и 80-те години в САЩ и Западна Европа се засилва интересът към коренните американски религии, духовните послания на племенните култури, индианските шамани, лечители, прорицатели. Тези нови насоки са свързани с борбите за равенство между расите в САЩ, ЮАР и на други места по света, с антивоенните протести, с окончателното разпадане на колониалната система, с хипи-поколението и движението Ню Ейдж. След края на социалистическия период хората от бившия Източен блок получават достъп до повече книги, филми и въобще до по-широка и задълбочена информация. Картината се усложнява, включително и в индианистките дружества. Към общо взето праволинейните послания от предишния период се прибавят духовни търсения, често съчетани с еко-нагласи, интерес към алтернативната медицина, отричане на войнстващия атеизъм на комунистическата идеология, а често и на официалната за дадената страна религия (различни деноминации на християнството). Призивите за завръщане към природата, към „Майката-Земя“ и „племенното съзнание“ насочват към познатата и от предишни епохи алтернатива за разочарованите европейци в образа на „благородния дивак“. Този път той е преди всичко шаман, мъдрец и мистик, познаващ тайните на природния свят – роднина на скалите и дърветата, разговарящ с орлите, танцуващ с вълците.

Биографиите на коренни американски „свещени хора“ са издавани и през по-ранните десетилетия на ХХ век, ала от 60-те и особено от 80-те години нататък стават много търсени четива. Интересът към стария свободен живот на някогашните индианци остава водещ, но към него се прибавя очарованието от мъдростта, споделяна от съвременни индиански традиционалисти, лечители и спиритуални ментори в издаваните нови и нови книги по темата. Тези творби са американски – романите на Карл Май и Лизелоте Велскопф-Хенрих не могат да обслужат духовните насоки, към които се ориентира голяма част от европейските индианисти. Американски са и филмите, явяващи се в една или друга степен екранен еквивалент на тази литература – от „Сянката на ястреба“ (1976) на канадския режисьор Джордж Макоуан до минисериала „Пазителят на сънищата“ (2003) на Стийв Барън и Джон Фуско.

В самото начало на 70-те години на ХХ век в САЩ излизат два антиуестърна, които добиват широк международен отклик – „Синият войник“ на Ралф Нелсън и „Малък голям човек“ на Артър Пен. Докато първият шокира с натуралистичните си картини на насилие, антиуестърнът на Пен рисува с неприкрит сарказъм легендите на Дивия запад. В него коренните американци са последните положителни герои – жертви на безнравствената политика на САЩ, но извисени в своята мъдрост, основаваща се на племенния живот и на ежедневната връзка с природата. И двете кинотворби бързо добиват известност на Стария континент и стават любими за голям брой европейски

индианисти. Други такива са „Кажим, че Уили е тук“ на Ейбрахам Полонски (1969) и „Бъфало Бил и индианците“ на Робърт Алтман (1976). Тази линия се възражда през 1990-те години с прочутия „Танцуващият с вълци“ (1990), последван от „Черното расо“ (1991), „Гръмотевично сърце“ (1992) на Майкъл Аптед и Джон Фуско и др. Тези кинотворби оказват значително въздействие върху представите на световната (вкл. европейската) публика за коренните американци. Влиянието им е особено силно върху членовете на „индианските“ организации във Великобритания, Германия, Чехия, Унгария, България.

Филмът „Сивата Сова“ от 1999 г. на Дейвид Атънбъро не добива широка популярност по света, ала се харесва на много членове на „индиански“ организации в различни страни на Европа. Основна причина за това е самата история на главния му герой.

„Белите индианци“

Сивата Сова е индианското име на англичанина Арчибалд С. Билейни (1888 – 1938). През по-голямата част от живота си той живее сред коренни жители на Канада, където усвоява и практикува традиционните им умения за живот сред горите. За себе си навсякъде заявява, че е метис, чиято майка е американска индианка.

Под въздействие на индианската му съпруга Анахарио, Сивата Сова постепенно се превръща в убеден природозащитник. „Белият индианец“ с британско образование написва няколко книги и множество статии. С активната дейност в Северна Америка и в родната си Англия Сивата Сова изиграва важна роля в борбата за опазването на канадската природа. Творчеството му оказва силно въздействие върху редица европейски индианисти и цели „индиански“ организации. До края на живота си Билейни твърди, че е от индиански произход. Години по-късно това е окончателно опровергано, но истината за европейското му потекло не намалява посмъртната слава на англичанина, станал по свое желание индианец.

„Белите индианци“ като Сивата Сова са европейци със специфичен жизнен и творчески път, които изиграват значителна роля за популяризирането на коренните американци в Европа. Всички те по един или друг начин се самоидентифицират като представители на северноамерикански племена. Без изключение са активни пропагандатори на традиционните индиански ценности и автори на книги за коренния американски светоглед, живот в хармония с природата и т.н. Повечето от тях изграждат легенда за индианския си произход, като за целта променят или напълно фалшифицират биографията си. Някои дори издават книги с измислени от тях разкази за „индианското“ им детство и/или младостта им сред дадено племе. Такъв е и полякът Станислав Суплатович (1920 – 2003), по-известен със своето „индианско“ име Сат-Ок. Той има активна роля не само за популяризирането на индианската тема в Европа, но и за създаването на първите „индиански“ групи в родната му Полша. В наши дни като „бял индианец“ може да бъде определен Адолф Гуторлайн, чийто баща е швейцарец, а майка му е унгарка. За разлика от Сивата Сова и Сат-Ок, той никога не е твърдял, че има индиански произход. Повече от половин век Адолф живее сред чернокраките в Канада, където е церемониално осиновен от старейшини на този народ под името Гладния Вълк.

Макар и отдавна да е ясно, че са изфабрикували индианския си произход, Сивата Сова и Сат-Ок все още имат верни почитатели в лицето на голям брой „евроиндианци“ от България, Русия, Полша. Част от тези хора не желаят да приемат вече известните факти за реалния произход на Билейни и Суплатович, продължават да вярват в индианското им потекло. От друга страна „демаскирането“ на Сивата Сова и Сат-Ок поражда нов култ – този към **избора** им да бъдат индианци, макар и да са родени

европейци. Той ги прави дори по-близки, още по-разбираеми за индианистите от европейските държави.

Макар и рядко, в наши дни се случва европейски индианисти да бъдат ритуално осиновени от коренни американски семейства. Това става при различни обстоятелства и невинаги означава, че въпросните европейци водят живот на „бели индианци“. Все пак в очите на много „евроиндианци“ такава осиновяване е не само голяма чест, но и своеобразна „гаранция за автентичност“.

Пленници и роднини

Самото определение „бели индианци“ не включва само европейци, представящи се за хора с коренен американски произход и/или водещи начин на живот, който напомня този на някогашните племена в Северна Америка. Това е и историческо название. То се отнася до бели хора от XVII, XVIII и XIX в., пленени от индианци или – в по-редки случаи – отишли по своя воля да живеят сред племената. Разбира се, много от пленниците били убивани, но някои били осиновявани в индиански семейства на мястото на загинал син, брат или починала сестра, дъщеря. Очевидно различният произход на осиновените не притеснявал осиновителите. От т.нар. „пленнически разкази“ научаваме, че след тържествена церемония на „белия индианец“ се давало името на починалия, чието място заемал. Оттук насетне той бил възприеман като пълноправен член на семейството и се ползвал с грижите на рода и закрилата на племето. При представили се по-късно възможности да се върнат в английското или американското общество, „белите индианци“ почти без изключение отказвали да го сторят.

Много европейски индианисти са очаровани от историите за пленени от различни племена евро-американци, осиновени от тях и превърнали се в „бели индианци“. Те се явяват историческо доказателство, че е възможно да станеш **истински индианец**, дори и ако не си роден такъв. Индианистите гледат на тези истории като на свидетелство, че за някогашните индианци цветът на кожата не е имал значение. Това ярко контрастира с негативните реакции на някои съвременни коренни американци спрямо част от европейските „индиански“ организации.

Завръщането на племената

„Да си индианец не е въпрос на процент от кръвта, а Път в живота“ – казва индианският традиционалист от народа лакота Арчи Куцият Елен в разговор с европейски индианисти в Германия (1983). За много от тях тези думи са се превърнали в девиз. Те възприемат възторжено и други идеи, които Куцият Елен споделя с тях – например, че бъдещето на човечеството принадлежи на племенните организации. Тук откриваме известно сходство с теориите за неотрибализма на френския социолог Мишел Мафесоли, предричащи срив на модерните институции и култура, който ще доведе до носталгично търсене на нови обществени насоки в организационните принципи от далечното минало (Maffesoli 1996). Те са подкрепени и от други социални и политически изследователи, макар и авторитети като американския археолог Лорънс Кийли да предупреждават, че „благородният дивак“ и „миролюбивите племена“ са митове, създадени от търсещата алтернативи европейска цивилизация (Keely 1996). Идеите на Арчи Куция Елен за „племената на бъдещето“ попадат на благодатна почва при срещите му с немските индианисти. Подобни „племенни“ виждания се изповядват и сред словашки, украински и руски индианисти, като често се изтъква, че преди векове дедите на съответните европейски народи са живеели като някогашните индианци.

Паралелите между европейските предци и коренните американци са интересен пример за идеализация на собственото минало чрез оглеждане в индианското. На пръв поглед тези паралели се основават на разбирането, че днешният ден на „примитивните“ народи е миналото на „цивилизованите“ – в тях се долавят елементи на еволюционизма от XIX век в духа на Едуард Бърнет Тайлър (1832 – 1917). Основната причина за прокарването им обаче се корени в упоритото дирене от индианистите на връзка, на основание, което дава отговор на въпроса: „Защо избрахте именно индианците?“

ТРЕТА ГЛАВА: ГОРСКИ УМЕНИЯ, БИЗОНОВИ ДНИ И ПАУ-УАУ

Кратка история на „индианските“ организации в Европа

Най-ранните документирани европейски групи, които може да бъдат приети за предтечи на съвременните „индиански“ организации на континента, възникват в Германия. В самия край на XIX в. група млади немци се появяват на ежегодния панаир в Тауха, облечени като американски индианци (Taylor 1988:567). Първият клуб на немски индианисти е създаден през 1902 г. в Щутгарт. Такива групи се основават и във Франкфурт, Дрезден и Мюнхен. Членовете им са вдъхновени от представленията на „Дивия запад“ на Бъфало Бил в Германия и от тези на легендарния цирк „Саразани“, в който участва и индианската танцова група „Ту-Ту“ (Turski 1994:19). Тези индианистки дружества се разпадат след няколко години, но през 1928 г. в дрезденското предградие Радебойл се появява нова група, назовава се „Маниту“. Там е и домът на известния с „индианските“ си романи писател Карл Май, превърнат в един от първите посветени на северноамериканските индианци музеи в Европа. „Маниту“ с право може да се счита за най-старата европейска индианистка група. Възстановена след Втората световна война, тя съществува и до днес под името „Олд Маниту“.

Появата на първите „индиански“ организации в Чехия също е повлияна от гастролите на шоуто на Бъфало Бил в Прага, но и от концепциите на Томпсън Ситън и неговата „Лига на горските умения“. Тези идеи са подети от младия чешки учител Милош Зайферт, който през 1913 г. организира първия „индиански“ лагер в страната с шатри-типи, подходящи облекла и съответстващи дейности. В представите на множество млади чехи американският индианец се утвърждава като пример за подражание – свободолюбив, физически и психически силен, живеещ в съгласие с природните закони. Тази популярност на коренните американци в чешката културна среда се свързва и с големия тамошен интерес към романите на Дж. Фенимор Купър. Преведени на чешки език още през 50-е години на XIX в., те представят индианците от племената мохикани и делауери като благородни герои. Именно сред тези племена през XVIII в. проповядват т.нар. Моравски братя – чешки и немски протестантски мисионери, емигрирали в Северна Америка след Тридесетгодишната война в Европа. Тогава чешкото кралство е присъединено към Австроунгарската империя и остава под властта на Хабсбургите до края на Първата световна война. За много чехи Моравските братя се явяват историческа връзка със северноамериканските племена, а поради политическата ситуация в родината им те лесно се отъждествяват с борещите се за земите си индианци (Jehlicka 2008:112-130).

Чешкият клон на „Лига на горските умения“, основана от Томпсън-Ситън, съществува и до днес. През 20-те и 30-те години на миналия век в Чехия и присъединената към нея Словакия младежки групи, инспирирани от Лигата, но съществуващи независимо от нея, прекарват свободното си време сред природата, където разпъват типични и се обличат в собственоръчно изработени индиански дрехи. Това са първите „класически“ индианистки организации в Чехословакия.

Първата група в Унгария, чиито членове се интересуват от традициите на северноамериканските индианци и ги претворяват по свои начини, е създадена през 1931 г. от Ервин Бактай (1890 – 1963). Той е писател, художник, ориенталист и пътешественик. При едно свое пътуване до Канада се запознава със Сивата Сова (англичанина Арчибалд Билейни). След завръщането си в родината Бактай превежда на унгарски и издава три от книгите на „индианския“ писател. Сформира и група от младежи, с които споделя своите знания и ентузиазъм по отношение на коренните американски традиции и минало. Групата е затворена – присъединяването към нея е възможно само с препоръка от „вътрешен човек“. Членовете ѝ лагеруват на остров в р. Дунав, чието местонахождение се стараят да пазят в тайна. След време Бактай напуска, за да се отдаде на изследванията си на ориенталист, но създадената от него организация просъществува до края на ХХ в.

Историята на тези най-ранни „индиански“ дружества в три от европейските държави дава представа за причините, довели до появата и на други групи на континента. Преди Втората световна война такива се сформират в Швеция, Дания, Белгия и Великобритания (Taylor 1988:562-567). Навсякъде войната прекратява дейността им. През 50-те и 60-те години обаче те се възстановяват, а се появяват и нови – главно във ФРГ, Франция, Нидерландия.

В държавите, изградили след 1945 г. социалистическия лагер, „индианските“ организации първоначално са наблюдавани с подозрение. Постепенно дейността им започва да се тълкува като израз на солидарност с индианските народи – жертви на американския империализъм. Това е времето, в което се създават социалистически литературни и филмови творби по темата – като романите на Велскопф-Хенрих и „червените уестърни“ на ДЕФА. Те се опитват да наложат политически акценти в интереса на младите източногерманци, поляци, чехи, словаци, унгарци, българи, руснаци и др. към северноамериканските индианци, но изиграват значителна роля за самото разпространение на този интерес.

През последните две десетилетия на ХХ век европейският индианизъм навлиза в своя разцвет. Създават се нови групи – в Русия, Украйна, България, Литва и другаде, – а вече съществуващите са по-многобройни от всякога. В Германия, Полша, Белгия и Нидерландия на съвместни лагери се събират стотици, понякога и хиляди „евроиндианци“. Броят на индианистите в други европейски държави е по-скромен, но също е значителен. Натрупаният опит в самите „индиански“ групи прави заниманията на членовете им по-разнообразни и интересни, създава богат фонд от знания и умения и привлича нови ентузиаста. Изключително важни за цитирания разцвет са и големите промени през периода – от линията на „перестройка“, подета в СССР при управлението на Михаил Горбачов, през движенията за гласност и демокрация в редица държави, до сриването на тоталитарните режими в дотогавашния социалистически блок в Европа. Тези политически, стопански и културни трансформации довеждат до различни, по-възприемчиви обществени нагласи спрямо дейности като индианизма. Наред с това се появяват нови, много по-големи възможности за набавяне на информация и материали, необходими на индианистите – особено в бившите социалистически страни. Отпадат затрудненията в международната комуникация, налагани преди това от политическите системи, нарастват и възможностите за пътуване между европейските държави, а дори и до Северна Америка.

Всичко това улеснява практикуването на индианизма в европейските страни и популяризира много по-широко дейността на самите „индиански“ групи. Разширяват се и връзките между организациите в международен план. Постепенно се стига до своеобразно унифициране на теорията и практиката на индианизма в Европа, макар и някои групи да запазват свой ярко специфичен облик.

Насоки и измерения на интереса към американските индианци

Американският изследовател на племената от Големите равнини Майкъл Тери, известен с индианското си име Лошата Ръка, е достигнал до любопитна класификация на фазите, през които минава интересът към индианците при белите американци. Предлагам няколко цитата от класификацията му, защото тя до голяма степен кореспондира с моите наблюдения върху зараждането и развитието на интереса към индианските традиции и история при представители на различни европейски нации (всички цитати на Тери са от лична кореспонденция с него от април 2017 г.):

- **Фаза I:** „Етап на възторга“ – той настъпва, „...когато за пръв път изпитате сериозен интерес и сте поразени от красотата, вдъхновението и дълбокото усещане за свобода, които се излъчват от стария индиански начин на живот, от племенните култури и религия.“ Мнозина остават в тази фаза завинаги. Те четат книги, характерни за течението Ню Ейдж, които не се основават на сериозни исторически материали и задълбочени културни проучвания. Хората от тази група „реагират с възмущение, когато научат някои реални факти за индианците, неотговарящи на романтичните им представи – и най-често не желаят да ги приемат, дори и при наличието на необорими доказателства.“
- **Фаза II:** „Етап на скръбта и възмущението“ – акцентът е върху трагичната съдба на коренните американци: заграбването на племенните територии, избиването на огромен брой индианци и унищожаването на традиционния им начин на живот от белите завоеватели, унищожителната система на резерватите за хора, опитите за асимилация и пр. „Този етап е пропит с ужас, с отвращение и омраза. Четат се... разкази за кланета – но само за извършени от бели над индианци; тези за индианци, избии бели, или за индианци, изклали други индианци, се игнорират. Мнозина никога не напускат тази фаза и превръщат интереса си в натрупване на горчивина и съжаление, което нерядко е форма на самосъжаление, защото се идентифицират с несправедливо третираните индианци“.
- **Фаза III:** „Етап на въпросите и проучванията“ – в него се навлиза тогава, когато човек усети „...необходимост да научи повече, за да разбере как и защо такива лоши неща са се случвали на американските индианци.“ Търсенето на тези отговори поставя началото на задълбочени изследвания, осигуряващи реална информация: „Колкото повече изучавате, толкова повече осъзнавате, че **първата фаза** е далече от реалността и започвате да трупате доказателства, че индианците също са убивали, обезобразявали, скалпирали, изнасилвали – и то не само бели хора, но и други индианци.“

По наблюденията на Тери третата фаза „идва в повече“ на някои хора и те изцяло губят интереса си към индианската тема. Ако обаче това не стане и жаждата за знания относно традиционните племенни култури не отслабне, човек достига

- **Фаза IV:** „Нещата такива, каквито са“ – „След сериозно количество проучвания стигате до извода, че не е необходимо да осъждате или възвеличавате индианците, както и другите хора от тяхното време – и

започват да приемат историята такава, каквато е била. Осъзнават, че се интересуват от реалните индианци от старите времена и ги харесват такива, каквито са били.“

Както споменах, през подобни фази минават най-често и европейците, изпитващи интерес, уважение и обич към северноамериканските индианци – в това число и членовете на изследваните от мен „индиански“ групи. Системата на Майкъл Тери не е съвършена; понякога е трудно да се прецени в коя фаза се намира даден човек или група. Тя обаче хвърля светлина върху най-характерното развитие на интереса към индианските традиции и история (а и към индианското съвремие) при болшинството бели американци и европейци.

Интензивните ми контакти с представители на различни „индиански“ организации в Европа ме убедиха, че те могат да бъдат разделени на:

- „природни школи“ от скаутски тип, съчетаващи изучаване на индиански умения за живот в природата с възпитателни цели;
- организации с преобладаващо „игрални“ цели на функционирането им;
- организации, поставящи акцент върху традиционната материална култура и историята на американските индианци;
- организации, поставящи акцент върху традиционните и по-нови духовни учения на американските индианци;
- организации с политически акцент.

Често тези сдружения комбинират в себе си няколко от изброените по-горе характеристики или преливат от един тип в друг.

Моето изследване е посветено най-вече на онези „индиански“ организации в Европа, които се явяват аспект на феномена културно-исторически възстановки; аз ги наричам условно „класически“ и „типично индианистки“. Макар да не са лишени от специфики, свързани със съответната държава и нация, от които произхождат, те демонстрират повече прилики, отколкото отлики помежду си.

Общуването между групите е сред основните способности за придобиване на знания и умения, свързани с любимата тема. Интересите и ценностите на повечето „евроиндианци“ създават специфични кодове, които улесняват тяхната комуникация и повече или по-малко унифицират насоките им на дейност. Наличието на този културен капитал изгражда доверие и усещане за близост между членовете на тези организации.

Взаимоотношенията са още по-дружески в рамките на отделната група. Това се дължи и на усещане за „племенна принадлежност“ у членовете на съответните организации. Общата ритуалистика и солидарността между хората изграждат в тях стабилна групова и личностна идентификация. Установяват се трайни приятелски връзки. Някои познанства преминават в любовни и семейни отношения – немалко „евроиндианци“ намират брачни партньори в рамките на своята „индианска“ група.

Членство, организация и йерархия в европейските „индиански“ групи

Мотивацията за присъединяване към индианистка група е най-често свързана с възхита в детска и юношеска възраст, предизвикана от един предимно романтичен

образ на някогашните индианци и техния идеализирано представен от приключенските книги и филми живот. В повечето случаи тя постепенно еволюира в страст към реални, задълбочени познания относно историята и традициите на индианските племена, а по-късно – и в желание да се коригират грешките в представите на среднестатистическия европейец по отношение на коренните американци. Характерно значение има и нуждата от изграждане на социална среда от съмишленици.

В повечето „индиански“ организации членството е въпрос на желание. Ако даден човек има интерес към американските индианци и е готов да участва в мероприятията на групата, това е достатъчно за приемането му в нея. Редица индианисти споделят вижданията си за „необходим минимум“, който желаещият да се присъедини трябва да покрива¹. Той включва приемане и харесване на индианските духовни традиции и историческите племенни култури, искрено уважение към съвременните коренни американци, както и активно търсене на нови знания, „свервящи“ личните представи на дадения индианист за индианците.

Индианисти от България, Литва и други европейски страни си спомнят за „старейшини“ от техните групи, които преценявали доколко сериозни и дълбоки са „индианските интереси“ на кандидат-членовете. С времето тази тенденция избледнява, макар че и досега има индианисти, настояващи в организациите им да не бъдат приемани хора, които нямат сериозен, задълбочен и траен интерес към традициите и историята на коренните американци. Някои цитират проблеми, предизвикани в миналото поради безкритичното приемане на всеки, показал някакви симпатии към индианската тема.

Препоръка от приятел

Нерядко препоръката от един или повече утвърдени членове на „индианската“ група има много голямо значение за приемането на кандидата. Този, който я дава, поема отговорността за поведението на новоприсъединилия се. Между препоръчителя и препоръчания се установяват – по индиански тертип – „роднински“ отношения: „по-голям и по-малък брат“, „по-голяма и по-малка сестра“ и т.н.

При унгарските последователи на индианците препоръката от утвърден член за кандидата е повече от желателна. Тяхната организация е „затворена за външни лица“, така че няма как в нея да се попадне случайно. Приемането на нови членове – поне в миналото – е зависело в най-голяма степен от познанствата, личните контакти, дори и от роднинските връзки. Индианисти от Унгария си спомнят, че са доведени за пръв път на лагер от своите бащи, по-големи братя или други роднини. Някои с гордост споделят, че са второ или дори трето поколение унгарски „индианци“.

„Индианската“ група, която лагерува в планинския масив Бакон, днес е най-многобройната в Унгария. Като нейна основна характеристика са се утвърдили т.нар. **военни игри**. В Бакон „представителите“ на различни „племена“ лагеруват отделно или според историческите племенни съюзи. „Воините“ от един лагер атакуват този на „враговете“ при всяка възможност – особено, когато „нападенията“ са най-неочаквани. Съществува ясен регламент на битките, провеждани с обезопасени оръжия (копия и стрели с гумени върхове и т.н.), който уточнява символиката на „подвизите“, „победите“ и „пораженията“, но не включва споразумения относно това кога и как да се провеждат „атаките“. Кандидат-членовете трябва да са добре запознати с правилата на организацията (свързани в най-голяма степен с цитираните военни игри), както и да

---

¹ В цялостния текст на дисертацията ми тези и всички останали респонденти, които тук само маркирам, са цитирани детайлно, като са дадени и техните инициали, възраст и пол.

са избрали към кое от баконските „племена“ ще се присъединят. Съгласно решението си, трябва и да са си осигурили поне базисни одежди и аксесоари, характерни за традиционната култура на съответното племе. Новите членове са представяни на „племето“ от близък приятел или роднина, който се заема да го наставлява и обучава през първата година след приемането му. Общо правило е, че през тази първа година новият член няма право да участва в „битките между племената“. Приемането на момичета и жени в унгарските групи е по-неформално, улеснено. Те почти винаги са партньорки, сестри или дъщери на някои от „воините“.

И за германските индианисти задълбоченият интерес към северноамериканските индианци е необходимо условие за приемане в дадената група. Кандидатът трябва да е чел поне по-популярните, но все пак автентични в културно-исторически план книги. Преди време в много немски организации е имало изпитателен срок за кандидат-членовете: от шест месеца до една година. Напоследък обаче това не се практикува.

Множеството подходи към индианизма

В най-голямата полска организация „Движение на полските приятели на американските индианци“ (PRPI) няма официално членство. Всеки, който се интересува от коренните жители на Северна, Централна и Южна Америка, изпитва към тях уважение и харесва традиционните им култури, е добре дошъл в нея. Всяко лято се провеждат събирания на Движението с песни, танци, индиански игри и състезания, лекции, семинари и други дейности.

Движението се ръководи от юридически регистрирано „Общество на полските приятели на американските индианци“. Неговите членове плащат членски внос, организират всички мероприятия и издават тримесечен бюлетин. Критериите за членство в Обществото включват сериозно отношение към работата му, способност за комуникация и задълбочени познания за историята и традициите на американските индианци. Всички членове имат индиански облекла и аксесоари.

Знанията за индианските култури и история са решаващ критерий за членство в Полското етноложко общество „Бронислав Малиновски“ – официална неправителствена организация с годишен членски внос и по-академична насоченост. Нейни членове са учени, университетски преподаватели, дипломиращи се студенти или докторанти, учители, мнозина от които членуват и в Движението.

Някои полски групи са се отделили от Движението, за да се посветят на интереса си към точно определен период от историята и традиционната култура на конкретен индиански народ. Те си изработват племенни облекла, аксесоари и сечива от XIX в., които ползват на своите лагери. Критериите за автентичност са стриктни, не се използват съвременни вещи и характерни за времето след 1890 г. материали. Самите лагери се организират в отдалечени природни местности и са затворени за външни посетители. Това са „традиционалистите“ сред полските „индианци“ – групи като „Такини“ „Жълтите кучета“ и др. Всички те са се посветили на изучаване и реконструиране на традиционния живот на племената от Големите северноамерикански равнини.

През последните години активна дейност развива и полската група „Мононгахела 1755“. Нейна цел е да популяризира чрез различни събития някогашния живот на индианците от Североизточния горски регион и Големите езера на Северна Америка. В своята дейност „горската индианска“ група е насочена и към работа с публика, изложби и семинари (вкл. с деца и младежи), докато другите цитирани „традиционни“ групи се интересуват главно от постигане на все по-голяма културно-историческа автентичност по време на лагерите си сред природата, затворени за

външни посетители. В „Мононгахела 1755“ също имат високи изисквания към автентичността на облеклата и аксесоарите на своите членове.

Все по-сериозни изисквания поставят и онези полски индианисти, които са насочили усилията си към организиране на и участие в индиански фестивали пау-уау. Самите фестивали все повече приличат на провежданите от коренни американци в САЩ и Канада. Отличното познаване и усвояване на различните стилове танци при мъжете и жените, спазването на правилата при направата на танцовите костюми и аксесоари, автентичното изпълняване на песните – това са част от задължителните условия за участниците в ежегодните пау-уау в Унейов, Катовице и другаде в Полша.

В тази страна съществуват и още един тип организации, наричани просто „Индианско село“. Те организират „индиански лагери“ за деца и юноши, а някои от тях и за възрастни, където се предлагат разходки с коне и плаване с „истинско кану“; фестивали с украси от пера, боядисване на лицата и танци около огън, състезания по стрелба с лък и мятане на ласо. Самият характер на инициативата „Индианско село“, където посетителите са клиенти, записват се в предварително заложи програми и заплащат преживяването на „индиански приключения“ и усвояването на „индиански умения“, прави неизбежно натрупването на редица стереотипи при представянето на коренните американски традиции и история.

Подобна на полското „Индианско село“ като дейност е и една група от Унгария, която често лагерува в големия парк „Номадия“ край град Айка. Нейните членове също отделят специално внимание на младежите и децата, които искат да научат повече за някогашните северноамерикански племена и да усвоят индиански умения. Някои от тях са лагерували в планините на Бакон, но вече развиват дейността си в други насоки. Запазили са обаче своята възискателност към историческата достоверност на индианските си облекла, украси и сечива. „Индианският дрескод“ за гостите – разбираемо – е сведен до отделни, по-скоро символични аксесоари.

През 70-те, 80-те и 90-те години на миналия век „индианските“ групи във Великобритания също провеждали лагери с шатри типове в природни местности. Членовете им участвали и в т.нар. „рандеву“, където се срещали, веселели, състезавали и търгували с „трапери“, „планински ловци“ и други любители на някогашния американски Запад. Всички се стремели да бъдат колкото е възможно по-автентични като облик, аксесоари, оръжия, поведение и умения. Организирали се лекции и семинари за новите членове, за деца и юноши, а понякога и за възрастна публика извън състава на самите групи. В последните десетилетия обаче цялата тази дейност замряла; тя била напълно изместена от фестивалите пау-уау.

На пау-уау като на пау-уау

Фестивали пау-уау с изпълнения на индиански песни и танци се провеждат във Великобритания от 70-те години на ХХ в., но дълго време са малобройни. Към края на 80-те и през 90-те години много английски „индианци“ пътуват до САЩ и Канада, където посещават пау-уау и дори имат възможности да учат там песни и танци, както и правилата за провеждане на тези фестивали. Тази нова вълна от информация чувствително променя облика на „индианските“ дейности във Великобритания. Постепенно пау-уау се превръща в изява на повечето английски групи. Търсенето на историческата достоверност на индианските облекла и бит при много индианисти от Острова се заменя от стремеж към научаване и спазване правилата на съвременните коренни американски фестивали. Днес там съществуват десетина певчески и танцови групи и три пау-уау комисии, които съдействат за организирането на фестивалите и играят ролята на жури при оценяването на състезателните изпълнения. Хората от

Комисията често иницират мероприятия в подкрепа на индианските протести срещу нефтопровода в Северна Дакота, САЩ, или събирания, на които се разясняват целите на движението „Изчезнали и убити коренни американски жени“ (MMIW).

Фестивалите пау-уау стават все по-популярни в Европа и се превръщат в традиция. Годишната им програма във Великобритания и Полша все повече прилича на тази в американските щати и канадските провинции. Освен двете цитирани европейски страни, такива фестивали предлагат и немските градове Тауха и Франкфурт, чешкият Кладно, нидерландският Ротердам, датската столица Копенхаген и др.

Съвременните пау-уау се провеждат на специална арена или в зала, костюмите и регалиите са унифицирани в много отношения, танците и песните са категоризирани. Мои английски респонденти казват, че тези индианисти, които са се ориентирали към пау-уау, са „изравнили темпоралното разминаване“ между днешния „евроиндианец“ и обекта на неговите интереси – някогашните северноамерикански индианци. В този смисъл участниците в европейските пау-уау не могат да бъдат разглеждани като исторически реконструктори. Изискванията за историческа достоверност към участниците практически отпадат; те са заменени от условия за познаване на правилата, по които функционира съвременният индиански културен феномен.

Все пак и до днес повечето „евроиндианци“ предпочитат да реконструират историческите племенни култури на Северна Америка от периода XVIII – XIX в. Някои от тях се включват и в пау-уау, но споделят, че най-много ги вдъхновява едновременният индиански живот. Други гледат на пау-уау като на продукт на съвременния паниндианизъм, който стои извън конкретните им интереси. Част от „старата гвардия“ на английските индианисти е разочарована от днешното състояние на нещата – според тях фестивалите са се превърнали в туристически атракции.

Най-активните са най-авторитетни

Разочарованите индианисти от „старата гвардия“ в Англия са хора с богат опит, учредители и дългогодишни лидери на „индиански“ групи в тази страна. Те са вдъхновители и водачи, вождове.

Сред литовските „индианци“ няма официални вождове. Все пак конкретни хора при тях вземат важните решения, избират място за лагеруване, изготвят програма на дейностите по време на лагера и т.н. Обикновено те са сред най-старите членове на групата, но това, което ги прави най-авторитетни, е фактът, че са най-активните в нея.

„Старейшините“ в Българското общество по индианистика също са хора, доказали, че интересът им към коренните американци е дълбок, сериозен и траен. През годините са демонстрирали задълбоченост и дори отдаденост спрямо индианската тема. Тези характеристики, съчетани с тяхната активност в дружеството, определят и високото им място в йерархията на организацията.

Самият термин „йерархия“ извиква различни реакции в членовете на дружеството. Повечето не приемат, че в „Орловия кръг“ има ясно изразена йерархия. На нея противопоставят приятелството, солидарността и взаимопомощта между участниците в организацията, смятайки, че всъщност тези отношения осигуряват функционирането ѝ. Официалният устав на „Орловия кръг“ определя наличието на председател и управителен съвет на организацията, но много български индианисти подчертават, че тези длъжности се дават по заслуги и то само, ако избраните са съгласни да ги заемат, при това без определен мандат. Важните решения се вземат от общото събрание. Според интервюираните йерархията в организацията им по-скоро прилича на отношенията в голямо семейство. Тя е определяна като „племенна“, като „роднинство“.

Някои от българските „индианци“ виждат и негативни аспекти в такъв тип йерархия. Допитванията между хората са твърде дълги, решенията се взимат бавно. Част от респондентите споделят, че идеалистичните им разбирания в по-младите им години са били причина да пропуснат периода, в който всяка организация трябва да приеме своите ясни правила и конкретни процедури. Обясняват, че дадени „индиански“ групи в Европа функционират добре, тъкмо защото имат заложен „правила и процедури“, които членовете им спазват. Напомнят, че така е било и при историческите индиански племена в Северна Америка.

Все пак за повечето индианисти терминът „йерархия“ явно противоречи на идеите за свобода и равенство, които не само символизируют в представите им някогашните американски индианци, но и са сред основните ценности на самите „индиански“ групи в Европа. Те се гордеят, че важните решения се вземат по демократичен път, с широка дискусия и даване на възможност на всеки член да изрази мнението си.

Делението между участниците в изследваните групи е най-вече по опитност. Има обаче един друг критерий, който нерядко доминира дори над опитността – и това е активността на отделния човек в „индианските“ дейности, в задачите, в живота на групата. Накратко, най-активните са най-авторитетни.

Сходно съчетаване между изграждане на йерархии и избягване на асоциации с бюрократични структури наблюдаваме и в руския случай, като там отказът от формални категоризации е като че ли по-краен. Анализът на споделеното от руските индианисти показва, че характерният за техните среди индивидуализъм се възприема като своеобразно отражение на култа към личното достойнство при историческите индианци.

В германските организации формалните правила и йерархическите структури не се възприемат като противоречащи на свободния индиански дух. Немските респонденти споделят, че докато групата е малобройна и всички в нея се познават добре, решенията се вземат лесно и се изпълняват с ентузиазъм. Когато обаче групата нарасне, ясно формулираната и спазвана йерархия е сигурен гарант за нейното успешно функциониране.

Очевидно всички европейски индианисти търсят компромис между духа на свободата, който ги е тласнал към членство в групата от една страна, и нуждата от базови правила за съвместна дейност от друга. Едно удачно решение се открива във формулировката „игра“ – доколкото играта подразбира и свобода, и общи правила.

Според мнозина унгарци йерархията в техните лагери в Бакон е възможно най-близка до тази при някогашните северноамерикански племена. Военните игри между „племената“ са особено важни за дейността на организацията като цяло, както и за самите отношения между членовете ѝ. Основните решения в групата се взимат от Съвет на вождовете, в който всяко „племя“ е представено от свой „вожд“. Ако Съветът не стигне до единодушно становище, се търси мнението на Съвета на старейшините, състоящ се от четирима уважавани и опитни мъже, избирани на всеки четири години от Съвета на вождовете. Унгарските индианисти подчертават, че „битките“, споделените ценности и преживявания изграждат помежду им връзки, които „нямат паралели в съвременния градски живот.“

Белгийски последователи на индианците също споделят, че се съобразяват само с тази йерархия, която се основава на някогашните индиански социални и духовни правила, но не биха толерирали йерархия от армейски, бизнес или друг подобен тип.

Йерархията в лагерите на тези групи в Полша, които реконструират аспекти от традиционния индиански живот, също е базирана на организацията в някогашните села на племената от Големите равнини. Според полските ми респонденти, това е част от

преживяването на миналото, ала същевременно е и използване на доказано работеща социална система, основаваща се преди всичко на единство и взаимопомощ.

„...в дух на подкрепа, приятелство и съпричастност“

Бихме могли да приемем **солидарност** за ключова дума за отношенията в „индианските“ организации в Европа. Индианистите от различни организации сочат множество примери за подкрепа и взаимопомощ помежду им не само по време на лагерите и другите „индиански“ събития, но и в техния ежедневен живот на съвременни европейци. Тъкмо тези отношения, твърдят те, са главната спойка между хората от дадената индианистка организация – и точно те правят членуването в нея нещо толкова уникално. Според последователи на индианците от България, Унгария, Русия и други страни, благодарение на взаимната подкрепа и съпричастност историческите племенни общности са оцелели толкова дълго – а поради все по-голямата им липса в съвременния човешки социум, той върви към упадък. Руски, български, немски, словашки и латвийски индианисти са убедени, че колкото и да е важна йерархията в техните организации, тя не бива да засенчва приятелските отношения, солидарността между членовете ѝ, защото те са основното, най-същественото. Подчертават, че ако добрата организация е нещо, което се научава, то загубата на ентузиазма не може да се компенсира с нищо.

Все пак е очевидно, че изследваните организации не биха могли да осъществяват дейностите си без съответстваща йерархия. Тя обаче има специфични измерения – защото става дума за доброволни организации, а също и поради социокултурните влияния на темата, която обединява хората в тези организации и им дава специфични характеристики.

Анализът на споделеното от различни членове на европейски „индиански“ организации показва, че за успешното изграждане и функциониране на отношенията вътре в групата те се доверяват основно на пресътворяването от тях индиански традиции и на приятелството помежду им. „Племенното съзнание“ и „роднинството по дух“ са сред онези характеристики на индианизма, които превръщат „индианските“ групи в една специфична изява на феномена културно-исторически реконструкции. Много от индианистите изтъкват „племенните“ отношения като едно от най-важните постижения на техните организации. Както бе споменато, изявите на тези „племенни“ отношения нерядко имат и международен характер.

Войната в Украйна и деиндианизацията

Многобройните примери за „роднински“ отношения между индианистите – особено, когато те са от различни националности – могат да доведат до идеализирани обобщения за съществуването на неформална международна „индианска“ общност в Европа със свои специфични обноси, базирани на общи духовни и социални кодове. Идеята е привлекателна и конкретните ѝ изяви действително са чести и разнообразни. Ала едно неочаквано и жестоко изпитание – войната, започнала на 24 февруари 2022 г. с руската инвазия в Украйна – показва ако не нейната несъстоятелност, то поне лесната ѝ уязвимост.

Дълги години представителите на различни нации, чиито републики изграждаха СССР, общуваха безпрепятствено в неговите граници. Това важеше и за индианистите в огромната федерална държава. Литовци, украинци и руснаци често организираха общи „индиански“ лагери, като на тях присъстваха също беларуси, латвийци, естонци. След разпадането на СССР общуването между индианистите от бившите републики бе

изправено пред редица затруднения, но гостуванията и общите мероприятия не замряха напълно.

Началото на войната в Украйна драстично промени всичко това. Нито дългогодишните приятелства, нито множеството общи лагери и дейности успяха да опазят „роднинството по дух“ между преобладаващата част индианисти от воюващите страни – и не само между тях.

Голяма част от руските „индианци“ предпочетоха да запазят неутралитет, просто избягвайки темата за войната. Други изказват надежди, че „всичко скоро ще свърши“ и „нещата пак ще се нормализират“, без да навлизат в уточнения. Има и несъгласни със ставащото, които обаче не могат да му се противопоставят открито. В руската индианистка фейсбук група *Pow Wow Russia* (напоследък сменила статута си на „затворена“) стриктно се спазва официално решение да не се публикуват каквито и да било материали или коментари за войната в Украйна, а само такива, които са свързани с индианската тема. Малцина руски индианисти открито изказват несъгласие с инвазията в Украйна и с политиката на Владимир Путин. Те като цяло са изолирани от останалите. Групата, изявяващи пълна подкрепа спрямо Путиновата политика и войнстваща антиукраинска позиция, също не намира официална изява на полето на *Pow Wow Russia*. Своите позиции тези руски индианисти заявяват преди всичко чрез личните си фейсбук профили, както и при всяка друга възможност. Повечето от тях се задоволяват с общи призови за подкрепа на руската армия и политиката за „денацификация“ на Украйна. Само няколко са наистина агресивни: сипят заплахи към украинците, възхваляват имперската мощ на Русия в миналото, издигат реваншистки лозунги и обявяват противниците на войната за „малоумни“ и „предатели“.

Послания от украински индианисти в *Pow Wow Russia* (където те имаха достъп преди войната) бяха изтрити скоро след появата им там.

Заради заявената ми антивоенна позиция някои руски индианисти прекъснаха всякакво общуване с мен. Спряха да ми пишат и отделни украински респонденти, макар и по други причини. Тези украинци, с които продължих да комуникирам, често изказват разочарованието си от доскорошните си руски „роднини“, някои от които са им писали неща като „Всички ще умрете – и заслужавате съдбата си“. Мой респондент от Харков сподели убедеността си, че неговият индиански олтар е опазил дома му и близките му при интензивния обстрел на града. Друг обвинява нахлулите в страната му руски войски, че са нарушили нормалността, естествения ред на живота. Трети е по-остър в нападите си към руснаците, като основните му обвинения са към руските „индианци“ – според него те са предали общите им мечти, „роднинството им по дух“, самата идея на индианизма.

Темата за войната в Украйна се намеси в отношенията между индианистите и от други страни – на първо място тези, които влизаха в състава на бившия СССР. Болшинството от тях заеха отявлено антируски позиции. Някои се опитаха да апелират към всички индианисти – руснаци, украинци, литовци и др. – да останат приятели, да не се влияят от политиката на техните държави, да не допускат омразата да ги разедини. Тази позиция не срещна особена подкрепа.

Двама словашки индианисти изразиха негативно отношение към украинските бежанци в Словакия, ала позицията им не бе подкрепена от останалите „евроиндианци“ от бившия Източен блок. Като цяло сред европейските последователи на индианците преобладава решението да не се дискутират политически теми. Войната в Украйна донесе някои разногласия и в българската „индианска“ група, ала идеята за недопускане на изостряне на отношенията между индианистите възвърна равновесието.

Сблъсъкът на позиции и мнения между последователите на индианците в Русия и Украйна, както и между тези в други европейски страни показва, че при тежки

социално-политически кризи като настоящия военен конфликт, „духовното родство“ помежду им е изложено на изпитание, което в редица отношения не е в състояние да преодолее. Правят впечатление опитите на отделни индианисти – понякога и на цели групи – да изолират конфликтната тема от общуването помежду им с цел тя да не разруши тяхното единство. Темата е с продължение.

Представи и критерии за автентичност в европейските „индиански“ организации

Търсенето на автентичност има водещо значение в дейността на реенакторските организации и в голяма степен определя самото им съществуване. Какво се разбира под **културно-историческата автентичност** и как тя се осъществява в условията на съвременния реенактмент са въпроси, водещи до нееднозначни отговори. Между историческите събития и свързаните с тях човешки култури от една страна и реконструирането им след време от друга винаги има някакви, а най-често и сериозни разминавания. Степента на справяне с тях определя подходите и статута на конкретната реенакторска група.

Може да се каже, че историята на европейските „индиански“ групи е изградена от представите на членовете им за достоверност, промените в тези представи и прилагането им в реконструирането на аспекти от миналото на северноамериканските коренни народи. Изследваните организации се формират на базата на ентузиазма, породен у техните учредители от произведения на юношеската литература и приключенски филми с индианска тематика. На този ранен етап разбиранята на членовете им за автентичност се определят от представеното в подобни литературни и филмови творби. Първите две унгарски „индиански“ групи в района Бакон от началото на 60-те години на XX в. били сформирани от „последователи“ на племената делауери и апачи (Nagy 1993:37-38), тъй като едните харесвали романите на Дж. Ф. Купър, възхваляващи делауерите, а другите предпочитали книгите на Карл Май, описващи подвизите на апачите. Облеклата и украсите на двете групи не се различавали особено. Едва след като започнали да посещават библиотеката на Унгарския национален етнографски музей и да се интересуват от историята и традициите на представяните от тях племена, младежите осъзнали, че делауерите и апачите са се различавали твърде много помежду си. Това ги инспирирало да се заловят с изучаването и пресъздаването на реални аспекти от някогашните индиански култури.

Примерът е класически по отношение формирането на повечето „индиански“ групи в Европа и тяхното развитие. Мнозина стават членове на такива групи в юношеска и ранна младежка възраст, когато възторгът от индианците като романтични герои е особено силен. Тези, които се включват на по-зрели години, по-скоро търсят философската и духовна стойност на традиционните индиански култури и/или проявяват научни интереси в своите занимания.

Играта е основополагащ елемент в създаването на „индианските“ групи в Европа, а по-нататъшното им развитие се изгражда върху симбиозата между духа на играта и автентичното представяне на коренните американски традиции и минало. Съотношенията между тези два базови аспекта определят и повечето разлики между индианистките организации на Стария континент. По мои наблюдения повечето участници в европейските „индиански“ общества първоначално са привлечени от играта. Привличането им би могло да се обясни (както и правят индианистите) с търсене на „специален смисъл“, на „изначални истини“ – и това не е заблуда. Играта предлага „излизане“ от ежедневието, а нейните територии са „временни светове вътре в реалния, предназначени за изпълнение на специални действия“ (Хьойзинха 2000:39). Учредяването на „индианска“ група е специално действие. То носи в себе си нещо от

Томпсън-Ситъновото желание да се **играе на индианци** – и така да се постигне „мъдростта на гората“ (Ситън 1968:261), която дарява важни опитности и фундаментални човешки добродетели. Създаването на такава група често е инспирирано от приключенски романи и филми с герои индианци – храбри, свободни, с великолепни украси от орлови пера, танцуващи с вълци и говорещи с бизони. Понататъшното ѝ развитие най-вероятно е свързано с посланията на Черния Елен или други индиански мъдреци. По-скоро или по-бавно членовете на индианистката група се съсредоточат върху **културата** на племената, включително и върху материалните ѝ измерения, върху автентичността на някогашния индиански бит, разглеждан в светлината на традиционните вярвания. Разбира се, пътят на различните европейски „индиански“ сдружения невинаги следва точно този ред, но в почти всички случаи се касае за негови варианти, в които играта води към културата.

Индианските игри в Бакон

С времето унгарските групи от Бакон натрупват сериозни знания и умения, свързани с традиционната материална и духовна култура на избраните от тях племена. Основен акцент на дейността им обаче си остават „военните игри“. Те са се превърнали в тяхна „визитна картичка“. Самите лагери и „битки“ се провеждат във все по-пълнен унисон с автентичната история на племената от Големите равнини на Северна Америка, с максимално спазване на техните военни обичаи, цели на бойните действия и пр. Тази атмосфера се подсилва от реалистично изработените племенни одежди, аксесоари, предмети на бита и традиционни индиански жилища, които тамошните „представители“ на различни индиански племена ползват от началото на лагера до самия му край. Последните дни на престоя в Бакон са „дни на мира“ – хората от отделните лагери си гостуват или даже преместват своите шатри, за да лагеруват заедно, а празничната атмосфера се допълва от автентично изпълнени старинни индиански песни и танци, ритуали за побратимяване, приятелски състезания и угощения. Унгарските индианисти ползват в общуването си специфичен „индиански“ стил на говорене, пълен с метафори и описателни изрази като „сладък бял пясък“ (захар) и „черна напитка“ (кафе), „каменните шатри“ (близкото село с неговите къщи) или пък „ръмжащите каруци“ (преминаващите по пътищата отвъд хълмовете автомобили) (Nagy 1993:40-41).

Активни участници в „индианските“ лагери в планинската област казват, че стремежът към автентичност на облеклата, песните, общуването и т.н. обслужва в най-голяма степен самите военни игри, но те на свой ред подхранват атмосферата на достоверност с изживяванията, които носят. Много „баконски индианци“ не се интересуват от останалите европейски „индиански“ организации, а дори и от другите унгарски групи, които не провеждат „военни игри“. Според тях там не е постигнато нужното ниво на автентичност, още повече, че членовете на някои от останалите унгарски дружества не носят индианските си одежди през цялото време на лагерите им.

Членовете на унгарската „индианска“ организация, лагеруваща в парка „Номадия“, не участват във военни игри. Заради специално внимание, което отделят на деца и младежи, желаещи да научат нещо повече за северноамериканските индианци, те се стараят да изглеждат автентични в своите индиански облекла и цялата обстановка на лагера да е максимално достоверна. Автентичността на представяната от групата индианска култура е важна за самите ѝ членове, но те я виждат и като тяхно задължение към идващите в лагера им млади хора.

Преди няколко години част от лагеруващите в Бакон унгарски „последователи на индианците“ създават нов проект – лагера „Двете трепетлики“. Той се провежда на

друго място и там не се устройват военни игри. Стременията на участниците в проекта са съсредоточени върху максимално автентично реконструиране на старинни индиански одежди, регалии, предмети от бита и тяхното прилагане в лагери сред природата.

Оттегляне в Бизоновите дни

Върху възможно най-автентично реконструиране на традиционните индиански култури акцентират и участниците в т.нар. „лагери на Бизоновите дни“ (BDC), които се провеждат в Германия, Белгия и някои други европейски страни. За разлика от „Двете трепетлики“, където са добре дошли индианисти, занимаващи се с различни коренни американски култури (напр. и равнинни, и горски), в BDC се използват само облекла и вещи от бита на индианските племена от Големите равнини. Унгарската група приема хора, реконструирани северноамерикански племенни традиции от които и да е исторически период, докато в BDC рамките на пресъздаването обхващат около половин век – от 1830 до 1870-те години. В тези времеви рамки са събрани най-голям брой образци от традиционната материална култура на степните северноамерикански племена, като горната граница на периода бележи последните свободни години на индианците от Равнините. Като правило на тези събирания не присъстват „трапери“, „планинци“, нито пък „каубои“ или „представители“ на някогашната американска армия. Участниците в BDC не извършват образователни дейности и не провеждат събития, насочени към външна публика. Техните цели са свързани с постигането на пределна автентичност по отношение на индианските традиции от Големите равнини вътре в самата организация. Тя се търси както в облеклата, аксесоарите и сечивата, познанията и уменията, така и в дейностите по време на лагера.

Смята се, че самата идея за BDC е пренесена на Стария континент от европейски индианисти, участвали в „традиционни“ лагери на споменатия Майкъл Тери в американските щати Уайоминг, Монтана, Южна Дакота и Колорадо.

Чешките лагери и „Индианската седмица“ в Германия

Почти всички „индиански“ групи в Чехия не следват модела на Buffalo Days Camps. Техните лагери демонстрират прилики с други немски ежегодни събития: Indian Week в източна Германия (бившата ГДР) и Indian Council на територията на бившата ФРГ. Тук също се търси максимална автентичност на визията, действията и оттам – на преживяването, ала на участниците е предоставена по-голяма свобода. Желаящите да използват по време на лагера само материали, сечива, облекла, храни, обзавеждане и т.н., които изцяло отговарят на племенните „оригинали“ от XVIII и XIX век, са на особено уважение. В събирането и всички негови мероприятия обаче могат да участват и хора, които също спазват общите правила за достоверност, ала ползват фабрично, а не ръчно обработена (макар и все пак естествена) кожа, украсяват одеждите си с повечини съвременни мъниста, под индианските завивки в своята шатра типично постилат туристически надуваем дюшек и т.н. Основният принцип е, че не бива да има никакви съвременни предмети, храни, дрехи и пр. в лагерното пространство извън шатрите или уигуамите, а в самите жилища недопустимите за реконструираната епоха неща трябва да са скрити под одеяла, кожи и т.н. Целта е всички да пазят от съвременни „шумове“ общата атмосфера на „пребиваването“ в друго пространство и време.

Едно „типично“ провеждане на големия лагер Indian Week в източната част на Германия продължава обикновено 10 дни. За пръв път това впечатляващо събиране на „евроиндианци“ (предимно немци) се е състояло през 1973 г. и оттогава се осъществява

всяко лято. Характерен за него е големият брой участници: до 2000 в по-отдавнашни години, доста по-малко напоследък. За много индианисти това е връхната точка на дейността им през цялата година. За да протече многочисленото събиране удовлетворяващо за участниците в него, всички спазват предварително уточнени правила, чиято цел е създаването на възможно най-автентична атмосфера в самия лагер и при извършваните там дейности. Те са идентични на описаните изисквания в чешките лагери.

Част от членовете на „индианските“ групи полагат конкретни усилия за постигане на прилика с физическа външност на коренните американци. Почти всички мъже и жени носят дълги коси, но малцина ги боядисват в „индианско“ черно. Повечето си правят характерни племенни прически. Някои прибъгват до перуки, епилират се и се стремят да добият по-тъмен тен на кожата. Все пак смятам, че участниците в европейските „индиански“ организации не се притесняват от непреодолимите физически разлики между тях и коренните американци. Усилията им са насочени към изграждането на други аспекти на „индианската си автентичност“.

Мандани от Тауха, шайени от Будапеща и Карпатски индианци

Пресъздаването на коренното американско минало е пряко свързано с конкретните племенни традиции – с избора на „свое племе“ от страна на отделния индианист. Това е начин за фокусиране на интереса и постигане на по-голяма точност в културно-историческата реконструкция на базата на специфичните разлики между племената. Интересуващите се от едни и същи племена често се обединяват в подгрупи или създават нова, отделна група – „Мандани – Тауха“, „Лакота – Бауцен“, „Народ на Дългия дом“ (Германия), „Вълче общество на шайените“ (Чехия), „Воини-кучета“ (Унгария) и др.

„Карпатските индианци“ от Словакия реконструират обобщено традициите на Големите равнини, защото харесват няколко племена от този регион и не желаят да се ограничават в избора си. За тях това е и начин да изградят отделна, тяхна идентичност („Карпатски индианци“), без да подражават на определено племе. Другите словашки групи обаче предпочитат следването на конкретни индиански племенни традиции.

Най-много в международен план са „последователите“ на племенния съюз лакота, а и на индианците от Големите равнини като цяло. Тези племена са особено популярни, защото се противопоставят с изключителна непримиримост на бялата експанзия и последни губят свободата си. Традиционната им материална култура е много впечатляваща, а и на тях са посветени голям брой книги и филми. Нараства и броят на индианистите, посветили се на пресъздаването на традициите на горските племена от Североизтока и Големите езера на Северна Америка. Търсенето на автентичност там се изявява и в изтъкване на сходството между природните дадености на цитираните американски региони и тези на родните земи на съответния индианист.

Друг аспект на възприемането на „индианска идентичност“ е индианското име. Наред със своите европейски имена, повечето индианисти имат и индиански. Не се гледа сериозно на член на „индианско“ дружество, който „присвоява“ името на известен индиански герой от миналото. Повечето имена изразяват особености или качества, които даденият индианист проявява. Често до получаване на индианско име се стига по класически за реконструирания култури начин – чрез мистично преживяване по време на сън или нарочно усамотяване за определен период на изолирано природно място без храна и вода. При значителни събития в биографията на конкретния индианист той или тя може да получи ново индианско име.

По старите индиански пътеки – в одежди или в костюм?

Петра Калшовен разказва за член на източногерманска група, който я съветвал да обръща внимание на това как отделните индианисти наричат индианските си дрехи и аксесоари. Ако ги наричали „костюм“, това означавало, че ги вълнува главно външният вид, копирането. Със събличането на своя „индиански костюм“ такъв човек свалял от себе си всичко, което го прави индианист. Затова пък назоваващите своите индиански дрехи „одежди“, а специфичните индиански аксесоари „регалии“, явно знаели какво носят и можели да обяснят значението, символиката на своите облекла, показвайки по-задълбочен, многостранен, а вероятно и по-траен интерес (Kalshoven 2012:188).

Много от членовете на индианистките групи натрупват сериозни познания за историята и традиционната култура на северноамериканските племена, а уменията на някои от тях в полето на индианските занаяти впечатляват дори съвременни коренни американци. Важно е да се вземе под внимание, че изработваните и ползвани от „евроиндианците“ традиционни жилища, облекла и предмети са не само автентични като племенни специфики, но и напълно пригодени за живот сред природата. Те са експертни реплики, създадени не за музейни цели, а за употреба в условия, възможно най-близки до изучаваните. Това позволява на индианистите да „изживяват миналото“, изследвайки една различна реалност върху себе си и чрез себе си.

За повечето „евроиндианци“ вникването в изборите, разбиранията, в светогледа на едновременните коренни американци е силно желана цел. Те обаче го виждат и като изследване на самите себе си. Смятат, че като индианисти изразяват най-ярко своята дълбока същност, която в професионален и ежедневно-социален план се изявява само частично. Според редица европейски индианисти дълбокото им уважение към индианските културни модели отдавна е надскочило подражанието, добивайки морални и философски измерения. Изказват се и становища, че изучаването на автентичните коренни американски традиции и тяхното достоверно прилагане водят до по-зряло отношение у индианиста не само към индианската тема, но и към цялостния му живот.

Моите наблюдения показват, че и най-„традиционно“ настроените индианисти съзнателно или несъзнателно променят в дадена степен привнесените от други епохи и култури традиции, за да могат да ги впишат в мирогледа и ежедневието си на съвременни европейци.

Променливите и непроменливите измерения на индианизма

При много от европейските индианисти отношението към самата индианска тема се променя с времето. Често това също има връзка с въпроса за автентичността. Както бе отбелязано, повечето английски „последователи на индианците“ вече не практикуват лагеруване в старинен „индиански стил“ сред природата, а са се ориентирали към организиране и провеждане на индиански фестивали от типа пау-уау. Така те излизат от сянката на едно малко или повече имагинерно минало и се солидаризират със съвременните индиански традиции, превръщайки се в техни поддръжници и разпространители.

Някои „евроиндианци“ с времето достигат до идеята, че старинните индиански дрехи и аксесоари, лагеруването на типи, танцуването на индиански танци не са абсолютно необходими за „поддържането на индиански дух, на индианско отношение към света“. Причините за тази промяна могат да бъдат различни – навлизане във възраст, промяна в семейното положение или работата; намаляване на свободното

време; пренасочване на интересите, съчетано с нежелание за пълно отказване от „индианските“ занимания; разочарование от конкретна група... Тези хора подчертават, че отдавна не живеем в „Бизоновите времена“ и одеждите, битът, самият начин на живот много са се променили. Затова истински важните са „непроменливите измерения на индианизма – отношението към Земята, към свещеното, към света **всеки ден**.“

CASE STUDY: БЪЛГАРСКО ОБЩЕСТВО ПО ИНДИАНИСТИКА „ОРЛОВИЯТ КРЪГ“

Родният отговор на „индианските групи“ в Европа е обществото по индианистика „Орловият кръг“. Това е първата и единствена до момента българска организация с такива характеристики. Макар да е нестопанска, неполитическа, да не е етническа и да не е създадена на семеен принцип, тя съществува вече над 33 години. Определяна е и като първата група за културно-исторически възстановки в България (Страхилов 2021:343), която в една или друга степен е спомогнала за създаването на някои от по-късно възникналите такива организации у нас. Все пак част от особеностите на „Орловия кръг“ го свързват повече с подобните му организации в други европейски страни, отколкото с групите за исторически реконструкции в България. Същевременно дружеството е създадено и се развива на българска почва и – съвсем закономерно – е пряко свързано с българската общественост и протичащите в нея процеси, с българската национална психология, чувствителност и пр.

„Орловият кръг“ е създаден като клуб по интереси през пролетта на 1990 г. – няколко месеца след началото на демократичните промени в България, сред пъстра палитра от политически партии, търговски сдружения, клубове по източни бойни изкуства, езотерични общества и т.н. В предисторията на Българското общество по индианистика лежи интересът към северноамериканските индианци, оформен от факторите, създали и развили този интерес и в хиляди други европейци: приключенски книги и филми, родни и преводни материали за трагичната съдба на северноамериканските индианци, публикувани в български списания и вестници, редки, но въздействащи репортажи по националната телевизия. Научна и научнопопулярна литература за коренните народи на Северна Америка на български език почти липсва, но отделни заглавия могат да се намерят на руски, с който език мнозина сънародници си служат добре.

Същевременно бъдещите български индианисти трябва да преодолеят отношението към индианската тема в България, считана от мнозина на романтична и интересна, но същевременно несериозна, детинска, дори инфантилна. Отделни членове на „Орловия кръг“ си спомнят свои негативни преживявания от времето преди присъединяването си към българската „индианска“ организация. Много от тях тогава вярват, че са единствените българи, интересуващи се от традициите и историята на американските индианци. Това забавя създаването на „индианска“ група у нас. Все пак онези българи, у които цитираният интерес е надскочил детските увлечения, търсят нови хоризонти за неговото развитие. Положителна роля изиграва публикуването в български списания на материали за „индиански“ групи в Германия и Унгария. Излизането на нашумялата творба на Ди Браун „Погребете сърцето ми в Ундид Ний“ у нас (1989) също има своята роля за консолидацията на интересуващите се от коренните американци българи. При настъпилите след 10 ноември 1989 г. промени в политическия и социален живот на страната е въпрос на време те да се опитат да влязат във връзка помежду си, за да споделят своите вълнения, познания и търсения.

Учредителното събрание се състои на 10 март 1990 г. в бивш клуб на ОФ в софийския квартал „Мусагеница“. Присъстват 86 човека с различни професии и

образование (интересен факт е, че дамите са малко повече от мъжете), предимно от София, но и от други населени места. Първоначалното име на българската „индианска“ организация ярко отразява идеалистичната атмосфера и концептуалната неизясненост при формирането ѝ – клуб по индианистика „Духът на Бизона“.

Като своя първоначална задача клубът си поставя разграничаването от представите за американските индианци, създадени от популярните приключенски литературни и кинотворби. Сред преобладаващите ентузиастични има няколко човека с по-оформен, задълбочен интерес, които са натрупали известна информация за реалната история и автентичните традиции на коренните американци. Двама от тях са успели да осъществят контакти с представители на „индиански“ организации от все още съществуващия СССР и Германия; това дава допълнителна яснота на идеите за дейността и развитието на българския клуб. Стартира провеждането на образователни курсове вътре в самата организация, имащи за цел да разширят и балансират познанията за индианските култури сред всички нейни членове.

Скоро става ясно, че първоначалната идея „Духът на Бизона“ да обедини българите, интересуващи се от коренното население и на двете Америки, не е работеща. Интересът у повечето хора очевидно е насочен към индианците от териториите на днешните САЩ и Канада, като разпределението му към културно-географските региони съвпада с това в чуждестранните организации: най-вече към Големите равнини, донякъде към Североизточния горски регион и частично към Югозапада на Северна Америка.

Поставя се начало и на практическата дейност на клуба. Започва изработването на „индиански“ облекла и аксесоари, планират се „индиански“ лагери в природна среда. Така се стига до въпроса за съотношението между заниманията с материалната и духовната култура на северноамериканските племена. Разгарят се остри спорове, които днес може да изглеждат странни, но носят в себе си характеристиките на своето време – твърде дълго налаганата социалистическа идея за религията като „опиум за народите“ в съчетание с нашествието на сектите у нас през 90-те години. Сред членовете на „Духът на Бизона“ първоначалният антирелигиозен период не след дълго отстъпва място на противоположен процес. Той също е свързан с особеностите на първите години на демократичния процес в България, в които се наблюдава и засилен интерес към мистицизма. Сред разнородните литературни и публицистични произведения на тази тема особено популярни са книгите на Карлос Кастанеда (Кастанеда, 1984, 1992), Флоринда Донер (Донер Грау 1996) и други Ню Ейдж „шамани“ и „духовни учители“. Постепенно тези вълнения сред ранните български индианисти се балансират; с натрупването на информация за конкретни племенни вярвания, разбирания и практики се стига до по-задълбочено отношение към автентичните пазители на знанието, традиционните лечители и спиритуални водачи сред северноамериканските индианци.

Междувременно в град Лом се появява втора българска „индианска“ организация – „Духът на прерията“. Между двете групи се завързват контакти. Поради вътрешни разногласия обаче ломската група не оцелява. Последният ѝ член се присъединява към „Духът на Бизона“. В клуба идват и други нови хора, жители на различни населени места. Някои от тях проявяват интерес и към индиански култури извън тези от Големите равнини. Мнозина смятат, че името „Духът на Бизона“ навява усещане за приключенска романтика и евтин мистицизъм. След активно обсъждане се стига до ново име: „Орловия кръг“. Заради увеличилата се членска маса е решено организацията вече да не се определя като „клуб“, а като „общество“. Така се стига до Българско индианско общество „Орловия кръг“.

Липсата на задълбочена, детайлна информация за реалната история и автентичните култури на племената първоначално води до създаването на някои

доморасли разбирания за традиционните индиански ценности и светоглед в „Орловия кръг“. Влизането във връзка с индианисти от Русия, Украйна, Германия, Великобритания, Нидерландия и Белгия, а по-късно и с историци, етнологзи и писатели на индианска тема в Европа и Америка, както и с представители на коренни народи от САЩ и Канада, постепенно променя това. През 1991 г. член на „Орловия кръг“ посещава САЩ, където гостува на индианското племе омаха. Оттам донася на Българското индианско общество ценен дар – индианска свещена лула.

Владеещи чужди езици членове на „Орловият кръг“ успяват да се снабдят със световно признати като „индиански библии“ книги – така Обществото се запознава с посланията на Черния Елен, Джон Куция Елен и други коренни американски духовни водачи. Стига се и до първото гостуване на член на чуждестранна организация – белгийски „трапер“, типичен представител на западноевропейския реенактмент. От разказите му и от многобройните фото- и видеоматериали, които той донася, българите добиват представа за „индианските“ групи в Белгия, Франция и Нидерландия: каква дейност развиват, какви акценти поставят в своите изследвания и реконструкции и т.н. Възторгът от постиженията на западноевропейските индианисти е донякъде помрачен от осъзнаването на дълбоката пропаст, която дели българските „индианци“ от тях – като налична информация, опит, численост, ала най-вече като качество на материалите за съответни облекла, аксесоари и други предмети. По отношение на „индианските“ изработки в „Орловия кръг“ все още важи принципът „Да изглежда като индианско“. До голяма степен това се дължи на бедния избор на кожи и платове, на принудението да се работи с нискокачествени мъниста от Китай и арабските страни, които нямат много общо с тези, ползвани от историческите индианци. Ниският стандарт на живота в България се отразява зле и на практическата дейност на българските „индианци“. Затова пък аудио- и видеокасетите, които получават от белгийския си гост и от други европейски приятели, позволяват на членовете на „Орловият кръг“ да започнат да разучават автентични индиански песни и танци. Същевременно на българите прави впечатление, че мнозина от западноевропейските индианисти носят облекла и регалии на вождове и воители, свидетелстващи за подвизи и статут, каквито те няма как да са постигнали. Това кара членовете на „Орловия кръг“ да си задават въпроси за границата между играта и сериозното отношение към индианските традиции и история, за баланса между подражанието и уважението.

Първите години на българската организация са преди всичко период на коригиране на заблуди и натрупване на нови знания по отношение на миналото и традиционните култури на различните индиански племена, на издирване на автентична информация, самообразование и установяване на контакти с по-напреднали съмишленици от чужбина. Важна роля в това отношение изиграват руските „индиански“ групи, някои от които имат вече дългогодишна история. Техни членове щедро споделят опита си с българските „колеги“, изпращат фотокопия на статии и книги, схеми за направа на индиански предмети и разкази за собствената им дейност. Интересът на руските индианисти към материалната племенна култура е недвусмислен, но основният акцент за тях пада върху индианската философия, легендарната индианска връзка с природата, индианския светоглед, спецификите на индианската душевност – реални, романтични или по средата. Този подход намира благоприятна почва и сред хората от българската организация. Запленени от посланията на „Погребете сърцето ми в Ундид Ний“ и от биографията на Черния Елен, те в голяма степен са възприели разгледания по-рано в това изследване „девиз“: „Да си индианец не е въпрос на процент от кръвта, а Път в живота“.

Този подход се превръща в характерна особеност на „Орловия кръг“ за години наред. Българските индианисти се възхищават от традиционните одежди и регалии на

различните племена и искрено се стараят да научат повече за материалната им култура, ала полагат далеч по-малко усилия от западноевропейските си „колеги“ за нейното реконструиране. Изработването на облекла, аксесоари и сечива в старинен стил цели главно тяхното използване при лагеруване „по индиански“, но културно-историческата им достоверност се спазва само в общи линии. Лагерната обстановка, времето, прекарано сред природата в приятелска атмосфера, усещането за „племенно“ единство – това са основните ценности, към чиято реализация се стремят българските индианисти в продължение на години. Все пак ентузиазмът им довежда до постепенно повишаване на нивото на автентичност в лагерите, където песни на различни племена се изпълняват все по-добре, устройват се състезания по стрелба с лък и „индиански“ игри, разказват се митологични истории край огъня, провеждат се парни церемонии...

Такава е практическата дейност на Българското индианско общество, извършвана главно при благоприятни метеорологични условия и наличие на достатъчно дълъг период от свободно време. В останалите случаи дейността на „Орловия кръг“ е основно теоретическа и включва сбирки, провеждани най-често в дома на някой от членовете на обществото, споделяне на нова информация, дискутиране на прочетено, чуто и видно по любимата за всички тема и т.н. Някои активности заемат междинно положение между „теоретически“ и „практически“ – като изучаването на индиански песни в градски условия, провеждането на мероприятия, имащи за цел запознаването на по-широка българска публика с някои от аспектите на индианските племенни култури, изследователската, преводаческата и издателската работа.

Още през 90-те години на миналия век трима от членовете на „Орловия кръг“ – отделно един от друг – успяват да посетят САЩ и Канада и дори да осъществят връзка с тамошни индианци. Това дава чувствителен тласък на развитието на Българското общество по индианистика. Сведенията от Америка допълнително ентузиазират членовете му по отношение на изучаването на индиански песни, танци и нови подробности за племенните религии, но само единици от тях се насочват към по-дейно реконструиране на някогашната материална култура. Повечето от хората в Българското индианско общество все още се задоволяват само с необходимия минимум дрехи и аксесоари, обикновено изработени от най-лесните за намиране и най-евтини материали.

„Орловия кръг“ има редица изяви, чрез които индианистите се стараят да създадат у повече свои сънародници интерес към индианската история, да популяризират автентичните култури на северноамериканските племена. Такава е книгоиздателската дейност на организацията. Хората от Обществото предлагат конкретни заглавия на български издателства, влизат в преговори за правата им, превеждат и редактират текстовете с цел издаването на роден език на книги за северноамериканските индианци, станали световноизвестни като класически трудове по темата. Български индианисти изнасят в СУ „Св. Климент Охридски“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и НБУ лекции, посветени на различни аспекти от коренната американска история и племенните култури. Съвместно с Посолството на САЩ в България и с Американския център в Софийска градска библиотека „Орловият кръг“ организира през годините „Вечери на американските индианци“ – пред българска публика се представят традиционни песни и танци на северноамерикански племена. Провеждат се и детски празници с овладяване на някои индиански умения, с истории и игри от коренна Америка. Макар и рядко се откриват възможности за членовете на „Орловия кръг“ да общуват с коренни американци в България. Тези контакти, както и осъществените в САЩ и Канада, им показват, че идеите и дейността им се приемат предимно положително от самите американски индианци.

Новият век заварва Българското индианско общество в много по-различна ситуация спрямо тази от първите години на съществуването му. Членската му маса е

намаляла наполовина. Гостувания на руски индианисти през 2000, 2001 и 2005 г. донякъде активира интереса към придобиване на нови умения, свързани с традиционната материална култура на различните северноамерикански племена, но не за дълго. Само отделни хора от „Орловия кръг“ се занимават активно с изработване на индиански предмети и облекла, овладяване на специфични индиански умения и пр. Дори по време на лагерите сред природата през голяма част от времето повечето индианисти носят туристически дрехи и спортни обувки; индианските облекла и аксесоари се ползват само в тържествени случаи. Разговорите са все така приятелски и интересни, ала рядко включват аспекти на индианската тема. Повечето хора от „Орловия кръг“ работят, някои вече са семейни, имат и деца. Мнозина са се сблъскали с проблемите на ниското заплащане или безработицата. Част от членовете на обществото са преживели житейски драми, други вече не изпитват същия интерес към темата, събрала ги преди повече от десетилетие. Много български „индианци“ се чувстват уморени от градското си ежедневие.

Тази нагласа постепенно води до разреждането и постепенното изоставяне на редица характерни за лагерите на Кръга дейности. Акцентът се поставя върху приятно прекарване с приятели сред природата, без да се бърза, без натоварвания и ангажименти. Изградената в дотогавашната дейност на Българското индианско общество систематика постепенно забавя ход; събития се организират рядко, главно спонтанно, при изблик на ентузиазъм в повече хора едновременно и при благоприятни обстоятелства. Йерархията, която в „Орловия кръг“ винаги е поставяно на второ място след приятелството, съвсем губи очертанията си, а с тях – и организационната си роля. Целите и задачите на обществото са разбирани някак „априори“, но почти никой не е в състояние да ги формулира ясно. Индианската тема вече не преобладава дори и на седмичните сбирки на обществото. С постепенното замиране на активността на обществото и изместването на индианците от реалния фокус на разговорите и дейностите на членовете му, вътрешната му структура почти престава да действа. В края на първото десетилетие от новия век „Орловият кръг“ функционира по-скоро по инерция – най-вече благодарение на близките отношения между членовете му. Липсата на нови предизвикателства – или нежеланието да се приемат такива – има все по-негативно въздействие върху състоянието на организацията. Очевидно част от членовете ѝ са изгубили първоначалния си интерес към северноамериканските индианци, ала се чувстват добре в компанията на приятелите си от организацията, затова не я напускат, но и не се включват в и без това замиращите ѝ дейности.

Част от членовете на „Орловият кръг“ не се примиряват с тази своеобразна летаргия. Те стигат до идеята, че трябва да се вземе пример отвън – от европейски страни, където „индианските“ организации видимо работят добре. Изборът пада върху Унгария, Словакия и Чехия. През 2010 г. двама от членовете на „Орловия кръг“ се срещат и разговарят със словашки и унгарски индианисти в Братислава и Будапеща, а трети българин заминава на „индиански“ лагер в Чехия. Резултатите са много обнадеждаващи. Три години по-късно в Чехия отиват седмина представители на „Орловия кръг“. Там лагеруват с над 60 чешки, двама словашки и двама полски „индианци“. Българите наблюдават внимателно ежедневието в лагера, многобройните дейности там, въведените и стриктно спазвани правила. Разговарят с чехите, словаците и поляците и се стараят да запомнят всичко, за да направят верни изводи и работещи предложения. През есента на същата година в България се състои съвет, на който – освен седмината лагерували в Чехия – присъстват още петима от членовете на „Орловия кръг“. Неколцина от останалите отклоняват поканата да дойдат на съвета, други обективно нямат възможност да присъстват, а по-късно се оказва, че трети не са разбрали за провеждането му. Събралите се взимат редица важни решения за бъдещи

промени в дейността на „Орловия кръг“. Отчитайки характерните особености и конкретните дотогавашни постижения на Българското общество по индианистика, те решават, че е време дейността му да се синхронизира повече с принципите и действията на онези чуждестранни „индиански“ групи, които съществуват от доста време, очевидно са натрупали богат опит и продължават да са успешни в начинанията си. Заимстват се редица неща от видяното на лагера в Чехия, преосмислят се и някои специфични за нашите условия проблеми и възможности. На базата на всичко това се изготвя проект за по-нататъшната дейност на „Орловия кръг“, който малко по-късно е представен на всички негови членове. Почти всички, които не са присъствали на съвета от есента на 2013 г., не взимат отношения към проекта. След известно време той е приет официално от изготвилите го и съгласилите се с неговите клаузи. Въвеждат се задължителни изисквания за максимална автентичност (спрямо конкретната епоха и племенната култура) на материалите, облеклата, сечивата и всичко останало, което се ползва на традиционните лагери на „Орловия кръг“ от самото им начало до официалния им край. Приема се решение за активизиране дейността на обществото чрез различни мероприятия, поставят се конкретни бъдещи цели. Планират се визити на чуждестранни гости на български лагери и поредни участия на хора от „Орловия кръг“ в европейски „индиански“ инициативи. Такива се осъществяват през 2016 и 2019 г.

Дейността на Българското общество по индианистика се съживява, но за сметка на броя на членовете му – десетина от тях се оттеглят. Опитите да се постигнат компромиси не дават резултати. Лагерите на „Орловия кръг“ отново се активизират по „индиански“, макар и на тях вече да присъстват по-малко от 20 души.

Поради пандемията от Covid-19, обхванала целия свят в началото на 2020 г., много планове са отложени. Почти всички дейности на Българското общество по индианистика са преустановени. През лятото на 2021 г. отново е организиран летен лагер на „Орловия кръг“ в България. На него се събират 10 човека. Едноседмичното събиране преминава в интересни занимания и добро настроение. През август 2022 г. седмина български индианисти потеглят отново към Чехия, където се присъединяват към 10-дневен „индиански“ лагер с над 100 участници. Там са посрещнати като стари приятели. Програмата на събитието е разнообразна, срещите и разговорите – интересни и полезни. Въпреки продължаващата война в Украйна, задълбочаващите се признаци на световна криза и все още неотшумялата пандемия от Covid-19, лагерите в България и Чехия дават надежди за бъдещето.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Последните мохикани на Европа

Учредено в епоха на големи промени като клуб по интереси, през своето над тридесетгодишно съществуване Българското общество по индианистика „Орловият кръг“ надгражда и разширява дейността си. Устойчивостта му във времето е впечатляваща, ала намаляващият брой на членовете му кара някои български индианисти да смятат, че са „последните мохикани“ и организацията им ще си отиде заедно с тях, тъй като индианската тема очевидно не вълнува днешните деца и младежи. Такива са вижданията и на много от английските индианисти. Немски последователи на индианците следят с тревога намаляващия с всяка следваща година брой участници в „Индианската седмица“; респондентите ми от Германия съобщават, че в почти всички тамошни групи отдавна няма нови членове. Унгарските „индианци“ също смятат, че времената на лагерите, „битките“ и „племенните“ танци си отиват, но се надяват да имат още 5-6 „индиански“ години, преди да се отдадат изцяло на спомени. Индианистите от

Литва са стигнали до извода, че всички те са представители приблизително на едно поколение – и че индианизмът ще си отиде от тяхната страна заедно с това поколение.

Все пак има и по-оптимистични настроени български, английски, унгарски, латвийски и полски индианисти. Те изразяват надеждата, че идеята за племенно единство и „роднинство по дух“ е дълбоко вкоренена в човешката същност. Акцентират върху индианското отношение към природата като основа на екологичното съзнание, от чието развитие зависи животът на Земята. Напомнят, че северноамериканските индианци са сред най-ярките символи на човешката свобода и вярват, че този идеал никога няма да помръкне. Смятат, че реалната история и автентичните традиции на коренните американци са все още слабо познати в Европа и са убедени, че могат да направят много за промяната на това положение.

Основни изводи

Най-дълбоките корени на „индианските“ организации в Европа трябва да се търсят далече преди възникването им – в онова интензивно вглеждане в **другия**, типично за европейската култура още от края на Средновековието. То е свързано с очакването, че Новият свят ще потвърди съществуването на „златен век“ и „райска градина“ тук, на Земята, а неговите обитатели ще се окажат „благородни диваци“ – незасегнати от пороците на цивилизацията, възплаващи изначалния, създаден по Божия образ и подобие, естествен човек. Тези представи се променят през вековете, но сърцевината им е учудващо неподвластна на времето. Американският индианец си остава символ на свободата, към която европейецът се стреми, но същевременно се бои, че различни негативни изяви на собствения му социум – религиозен фанатизъм, индустриална революция, политически тоталитаризъм или консуматорски манталитет – вече са му я отнели.

Поради спецификата на историческите обстоятелства индианците са имали привилегията – или нещастieto, в зависимост от гледния ъгъл – да не бъдат напълно включени в изградените върху отнетите им земи западни икономики: нито като роби, нито като поданици, нито като равни. Ето защо те остават **извън границата** – тази на цивилизования свят и неговите закони, ала и на социалното неравенство, принудата и експлоатацията, отвъд негативите на европейския колониален и наследилния го американски социум. Това ги прави една вечна алтернатива на европейската цивилизация още от времето на Монтен и Русо, през епохата на Жорж Санд, принц Максимилиан и „Дивия Запад“ на Бъфало Бил, до философите и писателите на XX век.

Сформирането на първите „индиански“ групи в зората на двадесетото столетие е свързано с идеята на канадско-американския писател, натуралист, художник и общественик Ърнест Томпсън-Ситън за правилно възпитание и здравословно развитие на децата и младежите на базата на знанията, уменията и традиционните ценности на коренните американци. Наред с другото, това е повик за преминаване **отвъд границата** на цивилизацията в нейния тривиален и ограничаващ образ, в търсене на свобода чрез завръщане към природата, чийто най-висш символ за Ситън се явяват именно индианците. Скоро призивът му намира отклик в Европа.

Старият континент помни вълненията от изложбите и представленията на Джордж Катлин и особено от гастролите на Бъфало Бил. Това са чистосърдечни вълнения, защото европейците не чувстват вина заради политиката на американците спрямо коренното население на Новия свят. Напротив – колкото повече Европа се отчуждава от Америка поради икономически и политически причини, толкова по-близки ѝ стават угнетените от американците индианци. Европейските писатели предоставят на многобройните си читатели романтични истории с индиански главни

герои, подпомагани в борбата си срещу враждебни племена и (най-вече) срещу американския империализъм от свои „бели братя“ от Европа.

Самите коренни американци все по-често се превръщат в пример за подражание за младите немци, чехи и други европейци. Впечатляващият афинитет на германската нация към индианците – формулиран от Х. Луц като „немски индиански ентузиазъм“ – кара много изследователи, включително и в наши дни, да се вглеждат в разнообразните му изяви, търсейки дълбинните причини за тях. Едно е сигурно – през ХХ в. Германия се превръща в „най-индианската“ европейска държава. Оттам тръгват повечето линии на развитие на индианизма в Европа.

За ранните „индиански“ групи в Унгария, Великобритания, Швеция и Белгия има малко запазени данни. Широкото разпространение и развитие на такива организации започва през 50-те, 60-те и 70-те години на ХХ в. В Западна Европа последователите на индианците гравитират между романтичните представи, наследени от приключенската литература и допълнително подхранвани от европейските и американски индиански филми, етнографския интерес към материалната култура на северноамериканските племена и посланията на индианските шамани. Макар и значително по-беден откъм информация и материали, индианизмът в социалистическите държави е особено интересен с характерните си аспекти на проявление. Критиката към колониализма и империализма се съдържа имплицитно в индианската тема. Това не само ѝ позволява да бъде подмината от политическата цензура в страните от Източния блок, но дори я превръща в идейно оръжие срещу американския капитализъм. Социалистическите литературни и кинотворби разкриват трагедията на индианските племена, последвала от сблъсъка им с европейските колониални държави и САЩ. Историческата истина благоприятства политическите цели на властта в страните от Източния блок. „Индианските“ организации, които възникват там, са следени с подозрение, но сравнително бързо са реабилитирани (и контролирани) като дружества за солидарност с индианските народи. И тук свободата е неизменно свързана с коренните американци. Тя им е отнета от американския империализъм, но пък „индианските“ дружества в социалистическите държави са получили възможност да се занимават сравнително свободно с историята и традициите на северноамериканските племена – жертви на САЩ. Индианците са символ на една приемлива, позволена Америка, земя на безкрайни прерии, планини и гори, свободна Америка. На свой ред романтиката на племенните традиции и усещането за свобода, характеризиращо стария индиански живот, дават на индианистите възможности да излязат поне донякъде и за малко от тоталитарната реалност на социалистическите държави от втората половина на ХХ век.

Този в основата си източногермански модел е възприет в Полша, където е намерен и подходящият му герой – бившият боец от антихитлеристката съпротива Станислав Суплатович, по-известен като Сат-Ок, който се оказва и „син на индиански вожд и полска революционерка“. Чехословакия е готова да приеме модела като едно социалистическо продължение на идеите на Томпсън Ситън. Той работи добре и в Русия и други страни на тогавашния Съветски съюз, където първите „индиански“ групи участват в антиамерикански шествия и протести срещу присъди на индиански политически активисти, издадени в САЩ. В Унгария не влиза в действие по злощастна случайност – Шандор Борвендег-Дескаш, автор на индиански романи и самият той изявен индианист, е затворен за „антисъветска дейност“. По-късно Дескаш е освободен, но унгарският индианизъм вече се крие от властите и това продължава до падането на комунистическия режим в тази страна.

Може би най-нетипичен е българският случай. И у нас книгите и филмите за индианци (главно немски, а дори и някои американски) са доста популярни между 1960-

те и 1980-те години, особено сред по-младите хора – ала до създаване на индианистка организация се стига едва през 1990 г. Като основни причини за това първоначално бях склонен да определя главно някои негативни черти на националния ни манталитет, ала резултатите от едно мое изследване, осъществено с помощта на множество контакти, разговори и активна кореспонденция извън България, ми дадоха допълнителен гледен ъгъл – или, най-малкото, по-широка база за размисъл. Нашата страна се оказва единствената на Балканския полуостров, в която изобщо съществува „индианска“ група. Такива няма нито в Румъния, където иначе съществуват няколко значителни реконструкторски организации и се провеждат големи римски, дакийски и средновековни фестивали, нито в Сърбия, от която произхожда популярният „индиански“ актьор Гойко Митич, нито в Хърватия, където през 60-те години на миналия век са заснети единадесет филма по романите на Карл Май, нито в Гърция, Турция, Северна Македония, Словения, Черна гора, Косово и т.н. Тепърва ще проучвам причините за този малко или повече странен факт.

След 1989 г. пред „индианските“ групи от бившите социалистически държави се отварят голям брой нови опции. Те са свързани най-вече с разкрилите се възможности за контакти с индианистите от Западна Европа, както и за набавяне на по-детайлна и задълбочена информация за северноамериканските индианци. Новите мотиви и модели първоначално водят до разцвет на източноевропейските групи и до активизиране на дейността им. По-късно в повечето от тези дружества настъпва криза. И разцветът, и кризата имат обща основна причина. В пъстрата палитра от многобройните нови възможности често е трудно да се задържи фокусът върху самото „индианство“; търсенията стават твърде разнопосочни, а някогашният ентузиазъм започва да изстива. Има и друга, чисто финансова причина за кризата – с времето на индианистите от доскорошните социалистически страни става ясно, че е твърде трудно да се сдобият със скъпите венециански мъниста, старинни сукна, бизонови кожи и други автентични материали, с които разполагат „евроиндианците“ от западните държави. Неравенството в стандарта на живот и покупателните способности между хората от двете страни на неотдавнашната „Желязна завеса“ се изяснява и при индианистките организации от Изтока и Запада на Европа.

Все пак общите характеристики сплотяват „индианските“ групи от различните европейски държави. На първо място това са стремежът към автентичност (като визия, като преживяване и усвояване на характерни умения, като отношения), както и типичното търсене на баланс между свобода (основна индианска ценност) и йерархическа система, нужна за осъществяването на дейността на групата. Между дружествата се изгражда съвместно поле за обмен на идеи, материали, познания, за взаимопомощ. Тук ключова роля играят понятия като „общ Път“, „роднинство по дух“, „племенно съзнание“ и други от този смислов порядък. Те илюстрират идеалите, които движат – заедно с търсенето на свободата като алтернатива на съвременния живот и конкретният интерес към индианците – повечето индианистки организации.

Много „евроиндианци“ са свързани помежду си от дългогодишни приятелства, съвместни лагери и оказвана по различни начини взаимопомощ. Те действително се чувстват като своеобразни роднини помежду си и са склонни да издигат „индианските“ си отношения на наднационално ниво. Ала ограниченията на това „роднинство“ и неговата лесна уязвимост бяха демонстрирани недвусмислено от реакциите на руски, украински и други индианисти след началото на руската инвазия в Украйна през февруари 2022 г.

Макар и ангажиран с миналото и традиционните култури на северноамериканските индианци, индианизмът е продукт на своята епоха – двадесетото и началото на двадесет и първото столетие, – както и на условията в обществата, в които

възниква и се развива: различните европейски държави. Съществуването му е пряко свързано с възможността за възприемане на алтернативни идентичности и тяхното функциониране в реконструкциите на различни култури и епохи.

Със своето търсене на свобода, желание за завръщане към по-природен начин на живот и мечти по племенно роднинство, индианизмът е само една от възможностите за конструиране на алтернативни идентичности, които предлага съвременният свят. Това е поле, чието бъдещо развитие трудно може да се предугади, особено предвид повсеместното настъпление на виртуалната сфера. Все пак съществуващите римски, келтски, прабългарски, средновековни и други групи – включително и „индианските“ – най-вероятно съдържат в своите специфики някои потенциални отговори за бъдещето, макар и интересите им да са насочени към миналото. Защото там, между миналото и бъдещето, в търсенето на фундаменталните човешки ценности, се изявява нашата най-дълбока, най-същностна идентичност.

Научни приноси на дисертацията

Настоящият труд допринася за развитието на научните изследвания в България върху организациите за културно-исторически реконструкции у нас и в Европа – и по-конкретно върху една сравнително малко разглеждана досега, специфична изява на феномена исторически възстановки: европейските „индиански“ групи. Той се явява първото цялостно академично проучване на тези групи, правено от българин.

Моята работа не е „моментна снимка“ на европейските „индиански“ организации в даден период от тяхното съществуване. Тя е изградена върху дългогодишни, многостранни проучвания, започнали значително по-рано от моето зачисляване на редовна докторантура към катедра „Етнология“ на Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ през февруари 2020 г.

Дисертацията ми съдържа не само историческа, но и актуална информация за състоянието и дейността на изследваните организации в съвсем последно време.

Описанието на „индиански“ групи от страните на бившия социалистически блок (макар да не разглеждам само тях), с основен акцент върху „Орловия кръг“ в България, е още един принос на моята работа. Тя е първо по рода си представяне на подобна организация не само от България, но и въобще от Югоизточна Европа в академичната литература.

Работата ми предоставя нов изворов материал, лично събран чрез методите на етнографското изследване сред голям брой индианисти от различни европейски страни. Тя дава сравнителен анализ на факторите, довели до създаването и специфичното развитие на тези дружества в Европа през отминалите десетилетия, което поставя българския случай в един по-общ контекст и позволява да се открият неговите специфики. Както неведнъж бе подчертано, европейският индианизъм е разглеждан в настоящия текст като „феномен във феномена“ на културно-историческите реконструкции.

Самата позиция на изследователя също е свързана с приносите на неговата работа. Случаите, в които подобно изследване е правено от човек, явяващ се **инсайдръ** спрямо дадената „индианска“ група, са редки. Като такива инсайдръри може да бъдат посочени унгарецът Имре Над, който обаче описва само унгарски дружества, и Биргит Турски от Германия, изучаваща единствено организациите в бившата ГДР. Цитираният по-горе Герман Дзибел в даден период също е бил член на руска „индианска“ група, но се залавя с изследване на индианизма, след като окончателно напуска групата. И германецът Хартмут Луц е членувал в немска „индианска“ организация, преди да се посвети на научна дейност.

Тъй като в продължение на много години участвам активно в дейността на европейски „индиански“ групи и съм официален член на българската организация „Орловия кръг“, моята работа се базира на актуален и до настоящия момент **поглед отвътре**. Този подход не само предполага детайлно познаване на темата за „индианските“ организации в Европа, но осигурява и иновативност в изследването на нейните изяви.

Разбира се, всяко следващо изследване на „индианските“ групи в Европа и на самия индианизъм като явление със сигурност би предоставило редица нови факти и гледни ъгли, водещи най-вероятно и до нови изводи.

Благодарности

Колкото и силна да бе личната ми мотивация за реализирането на това изследване, колкото и отдавнашен и дълбок да беше интересът ми към темата му, не бих се справил с неговото провеждане, систематизиране и финализиране без оказаното ми доверие от преподавателите от катедра „Етнология“ на ИФ на СУ „Св. Климент Охридски“ и без неопенимата помощ от страна на моя научен ръководител доц. д-р Илия Илиев. Той и други специалисти от катедрата – проф. д-р Мира Маркова, проф. д-р Ирина Колева, доц. д-р Виолета Коцева-Попова, гл. ас. д-р Кремена Йорданова, гл. ас. д-р Петя Груева, гл. ас. д-р Ина Пачаманова и др. – споделяха щедро с мен опита и знанията си, отговаряха на множеството ми въпроси, даваха ми действително ценни указания и ме окуражаваха по време на трите ми докторантски години и след това. Благодарен съм им както затова, че научих от тях наистина много, така и заради искреното им приятелско отношение към мен, макар те да бяха Учителите, а аз – ученикът.

Непременно искам да изкажа и дълбоката си благодарност към проф. д-р Веселин Тепавичаров, моя първи научен ръководител, комуто в голяма степен дължа решението си да превърна дългогодишните си интереси към европейските „индиански“ организации в научно изследване. Преждевременната му кончина през септември 2020 г. бе тежък удар за семейството му, за неговите колеги от СУ „Св. Климент Охридски“, за научна общественост в България и извън границите ѝ, както и лично за мен.

Подкрепата на моето семейство и приятелите ми бе сред основните причини дори и в трудни за мен периоди да продължа активно да работя върху тази дисертация.

Желая да изразя и искрената си благодарност към всички мои респонденти от България, Унгария, Полша, Германия, Великобритания, Чехия, Словакия, Литва, Латвия, Естония, Украйна, Русия, Белгия и други страни, които повярваха в мен, в моята идея да проведа това изследване и да запиша резултатите му под формата на нов и – надявам се – съществен и полезен труд, посветен на „индианските“ организации в Европа.

Публикации, свързани с темата на дисертацията:

Кюмюрджиев, Л. 1997, *Някои категории в шаманизма на северноамериканските индианци, представени чрез ритуалните практики на тетон-лакота* – в: Колев Д. и Кюмюрджиев Л. (ред.) *Америка и Европа – интеграция и диференциация на културите*, т. I, Велико Търново, ПАН-ВТ, с. 55 – 67.

Кюмюрджиев Л. 2000, *Място и значение на пейотизма и Коренната американска църква в духовните практики на северноамериканските индианци* – в: Йорданов С. и

Венков Д. (ред.), *Америка и Европа – интеграция и диференциация на културите*, т. II, Велико Търново, FABER'2000, с. 127 – 141.

Кюмюрджиев, Л. 2020, *Общество „Орловият кръг“ – българският отговор на феномена „индиански групи“ на Стария континент* – сп. Анамнеза, кн. 4, с. 125 – 143.

Кюмюрджиев, Л. 2020, *Поглед отблизо върху възникването и развитието на „индианските“ групи в Европа* – сп. Терени, бр. 2, с. 24 – 49.

Кюмюрджиев, Л. 2022, *Представи и критерии за автентичност в европейските „индиански“ организации* – сп. Терени, бр. 5, с. 38 – 61.

Кюмюрджиев, Л. 2022, *За създаването на конституцията на ирокезите* – сп. Съвременно право, бр. 3, с. 66 – 79.

Кюмюрджиев, Л. 2023, *Членство, организация и йерархия в европейските „индиански“ групи* – в сп. Терени, бр. 6 (под печат).

БИБЛИОГРАФИЯ

КНИГИ

Браун, Д. 1989, *Погребете сърцето ми в Ундио Ний* – София, ЗЕМИЗДАТ.

Велскопф-Хенрих, Л. 1963 *Синовете на Великата мечка*, (1964) *Харка – синът на вожда*, (1969) *Топ и Хари* – София, Народна култура,.

Донер, Ф. 1996, *Живот в сънуването. Навлизане в света на магьосника* – София, Терзиев и синове.

Ердош Р. и Куцият Елен, Дж. Ф. 1999, *Куцият Елен, търсач на видения* – София, Шамбала.

Кастанеда, К. 1992, *Една отделна реалност* – София, Петрум Ко.

Кастанеда, К. 1984, *Пътуване към Икстлан* – София, Народна култура.

Май, К. 1981-85, *Винету* – I, II и III т.;

Монтен, М. дьо, 1979, *Опити*, т. I – София, Наука и изкуство.

Нейхард, Дж. 1995, *Един велик шаман говори. Изповедта на Черния лос, прорицател и лечите от племето дакота, записана от Джон Г. Нейхард* – София, Астрала.

Салгари, Е. 1983, 1986 и 1987, *По границите на Далечния запад* – София, Отечество.

Сат-Ок 1964, 1972, *Земята на Солените скали* – София, Народна младеж.

Ситън, Ъ. Т. 1968, *Ловци в северните гори* – София, ЗЕМИЗДАТ.

Хъойзинха, Й. 2000, *HOMO LUDENS. Изследване на игровия елемент на културата* – София, Захарий Стоянов.

Черни, А. Л. 1972, *Христофор Колумб. Дневници*, Библиотека Морета, брегове, хора – Варна, Държавно издателство.

Юрген, А. 1960, *Синята птица. Основоженият от урокезите* – София, Народна култура.

Agnew, V., Lamb, J., and Tomann, J. (eds) 2020, *The Routledge Handbook of Reenactment Studies*, London & New York, Routledge, Taylor and Francis Group.

Calloway C., Gemünden G., Zantop, S. (Eds.) 2002, *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections*. Lincoln, University of Nebraska Press.

Deloria, P. J. 1998, *Playing Indian* – New Haven, Yale University Press.

Feest, C. F. (ed.) 1999, *Indians and Europe. An Interdisciplinary Collection of Essays*, Lincoln, University of Nebraska Press.

Kalshoven, P. T. 2012, *Crafting “the Indian”: Knowledge, Desire & Play in Indianist Reenactment* – Oxford, Berghahn Books.

Keely, L. H. 1996, *War Before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage*, Oxford University Press.

Maffesoli, M. 1996, *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society* – SAGE Publishing.

Penny, H. G. 2013, *Kindred by Choice: Germans and American Indians since 1800*. Chapel Hill, University of North Carolina Press.

Prince of Wied, M. and Bodmer, K. 2001, *Travels in the Interiors of North America*, Cologne, TASCHEN (1st Taschen Edition).

Salomon, J. H. 1928, *The Book of Indian Crafts and Indian Lore*, New York, Harper & Brothers.

Seton, E. T. 1903, *How Boys Can Form A Band of Indians*, Philadelphia, Curtis Publishing Company.

Seton, E. T. 1903, *How to Make a Real Indian Teepee*, Philadelphia, Curtis Publishing Company.

Seton, E. T. 1903, *How to Play Indian*, Philadelphia, Curtis Publishing Company.

Usbeck, F. 2015, *Fellow Tribesmen: The Image of Native Americans, National Identity, and Nazi Ideology in Germany*. New York, Berghahn Books.

Watchman, R., Lutz, H. & Strzelczyk, F. 2020, *Indianthusiasm*, Waterloo, Wilfrid Laurier Press.

МАТЕРИАЛИ В СБОРНИЦИ И СПИСАНИЯ

[Няма посочен автор] 1996, *Говорит Хромой Олень* – в *Первые американцы*, Санкт-Петербург, бр. 1, с. 69-73.

Дичев, И. 2021, *Патриотът-консуматор* – в *Българска етнология*, бр. 3, с. 330-337.

Страхилов, И. 2021, *Трако-римски сюжети от съвременна България: (пре)договаряне на античното наследство в историческите възстановки* – в *Българска етнология*, бр. 3, с. 339-359.

Троева, Е. 2021, *Историческите възстановки: памет, идентичност, преживяване (Уводни думи)* – в *Българска етнология*, бр. 3, с. 327-329.

Agnew, V. 2004, *Introduction: What Is Reenactment?* In *CRITICISM*: Vol. 46: Iss. 3, Article 2, pp. 327-339.

Boltz, P. 1999, *Life Among the “Hunkpapas”*: A Case Study of German Indian Lore in Feest, C. F. (ed.), *Indians and Europe. An Interdisciplinary Collection of Essays*. Lincoln, University of Nebraska Press, pp. 475-490.

Browner, T. 2011, *Tradition, Appropriation, and Mimesis: American Indian Style Pow-wow Singing and Dancing in Denmark* in *American Studies in Scandinavia*, 43:2, pp. 71-84.

Dubois, D. 1993, *Indianism in France* in *European Review of Native American Studies*, 7:1, pp. 27-36.

Dziebel, G. V. 2003, *How American Indians and Russian Indians Did Not Smoke the Peace Pipe* in *European Review of Native American Studies*, 17:1, pp. 1-6.

Dziebel, G. V. 2006, PhD thesis, *Playing and Nothing: European Appropriations of Native American Cultures in the Late 20th Century*. Stanford University.

Hamalainen, R. 1998, *“We Are the Mystic Warriors of Finland”*: Finish Indianism in *European Review of Native American Studies*, 12:1, pp. 13-18.

Jehlicka, P. 2008, *Indians of Bohemia: The Spell of Woodcraft on Czech Society 1912-2006* in *Sport-Ethnie-Nation: Zur Geschichte und Soziologie des Sports in Nationalitätenkonflikten und bei Minoritäten* – Baltamannsweiler, Schneider Verlag Hohengehren, pp. 112-130.

Lutz, H. 2002, *German Indianthusiasm: A Socially Constructed German National(ist) Myth* in *Germans and Indians: Fantasies, Encounters, Projections*, eds. C.G. Calloway, G. Gemünden and S. Zantop. Lincoln and London, University of Nebraska Press, pp. 167-184.

Nagy, I. 1993, *Indianism in Hungary* in *European Review of Native American Studies*, 7:1, pp. 37-42.

Nagy, I. 1993, *Art of the Plains Indians in Komarom, Hungary* in *European Review of Native American Studies*, 7:1, pp. 37

Peirano, M. G. S. 1998, *When Anthropology is at Home: The Different Contexts of a Single Discipline*, 1998, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 27, pp. 105-128.

Rabodzeenko, J. R. 1995, *Russian "Indianists": A Romance with the Image of the North American Indian* in *Anthropology of East Europe Review*, Vol. 13, No. 2, DePaul University, Chicago, pp. 56-63.

Taylor, C. F. 1988, *The Indian Hobbyist Movement in Europe* in Washburn, W.E. & Sturtevant, W.C. (eds.), *Handbook of North American Indians*, vol. 4: History of Indian-White Relations – Smithsonian Institution Scholarly Press, pp. 562-569.

Turski, B. 1993, *The Indianist Groups in the G.D.R. – Development – Problems – Prospects* in *European Review of Native American Studies*, 7:1, pp. 43-48.

Welch, C. 2013, *Teepees and Totem Poles: Imaginings of North American Indians in European Popular Culture for Children* in Stirrup D. & MacKay J. (eds) *Tribal Fantasies: Native Americans in the European Imaginary, 1900-2010*. New York, Palgrave Macmillan, pp. 101-116.

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

За проектите *Индианско село в Полша*:

<https://wioskaindianska.wroclaw.pl/>

<https://www.wioskaindianska.pl/>

За полската група *Мононгахела 1755*:

<https://www.facebook.com/monongahela1755>

Holman, J. & Paterson, C., *World's first Western movie filmed in Blackburn*, *BBC News*, October 31, 2019: <https://www.bbc.com/news/uk-england-lancashire-50211023>